

Anu Lång ja Maria Ojanperä

PIENIÄ IHMISIÄ, ISOJA IDEOITA

Alle 3-vuotiaiden lasten osallisuuden lisääminen
varhaiskasvatuksessa

Opinnäytetyö

Sosionomi (AMK)

2021

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tekijä/Tekijät	Tutkintonimike	Aika
Anu Lång ja Maria Ojanperä	Sosionomi (AMK)	Maaliskuu 2021
Opinnäytetyön nimi		54 sivua 2 liitesivua
Pieniä ihmisiä, isoja ideoita Alle 3-vuotiaiden lasten osallisuuden lisääminen varhaiskasvatuksessa		
Toimeksiantaja		
Norlandia Päiväkodit Oy		
Ohjaaja		
Lea Saari-Kääriäinen		
Tiivistelmä		
<p>Opinnäytetyö ”Pieniä ihmisiä, isoja ideoita – alle 3-vuotiaiden lasten osallisuuden lisääminen varhaiskasvatuksessa” on tehty yhteistyössä Norlandia Päiväkodit Oy:n kanssa. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten varhaiskasvattajat pystyisivät parantamaan alle 3-vuotiaiden lasten osallisuutta. Tutkimuksessa kartoitettiin myös osallisuuden nykytilanne, joka toimii tärkeänä pohjana osallisuuden kehittämiseksi.</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena. Tutkimuksen toteutukseen käytettiin avoimista kysymyksistä muodostettua kyselyä. Kysely suunnattiin alle 3-vuotiaiden ryhmässä toimiville varhaiskasvattajille. Tutkimusaineiston analysointiin käytettiin sisällönanalyysiä. Varhaiskasvatus, lapsilähtöisyys, alle 3-vuotiaan lapsen kehitys, osallisuus, osallisuuden pedagogiikka, havainnointi sekä leikki muodostavat opinnäytetyön teoreettisen viitekehysten.</p> <p>Tutkimustulosten perusteella osallisuutta voitaisiin lisätä aktiivisella havainnoinnilla sekä pienryhmätoiminnalla. Pienryhmätoiminnassa kasvattajat oppivat tuntemaan lapset yksilöllisemmin ja näin ollen kannustamaan heitä esittämään omia ideoitaan. Myös joustavuus arjen toiminnassa sekä uskallus suunnitelmien muuttamiseen lasten ideoiden tullessa vastaan ovat tärkeitä osallisuuden lisäämisessä.</p> <p>Osallisuudesta puhutaan tänä päivänä paljon. On uskallettava antaa lapsille mahdollisuus esittää omia ideoitaan ja ottaa niitä mukaan suunnitelmiin. Jotta osallisuus saadaan lisättyä osaksi arkea, on päiväkodin toimintakulttuuriin tärkeää tehdä muutos. Osallisuusajattelu tulee ottaa mukaan kaikkeen toimintaan ja juurruttaa se osaksi arkea. On uskallettava astua osallisuuden polulle määrätietoisin askelin.</p>		
Asiasanat		
osallisuus, varhaiskasvatus, päiväkot		

Author (authors)	Degree	Time
Anu Lång and Maria Ojanperä	Bachelor of social services	March 2021
Thesis title Small people, great ideas How to improve participation possibilities of children under three years old attending early childhood education		54 pages 2 pages of appendices
Commissioned by Norlandia Päiväkodit Oy		
Supervisor Lea Saari-Kääriäinen		
Abstract <p>This thesis titled “Small people, great ideas – How to improve the participation possibilities of children under three years old attending early childhood education” was conducted in co-operation with Norlandia Päiväkodit Oy. The objective of the thesis was to find out how early childhood educators could improve small children's possibilities of participation. The present situation was also considered as it was important when finding ways to improve participation.</p> <p>The thesis was implemented by using qualitative research methods. A questionnaire survey with open-ended questions was used to collect data from early childhood educators working in the ECE groups of under three-year-old children. The data was analysed by using content analysis. The theoretical frame of the thesis consists of early childhood education, the child-oriented approach and child development at the age of 0–3 years. Participation, participation as a part of pedagogy, observation and children’s play are also an important part of the theoretical frame.</p> <p>According to the results, the best way to increase the participation level is to observe the children actively and to work in small groups. That way the educators of the groups get to know the children more personally and thus can encourage the children to express their opinions. The results also suggested that the adults should be flexible with the daily timetables and open minded with the children's ideas. These factors are very important when improving the participation possibilities of the children.</p> <p>In general, participation is an important topic in early childhood education nowadays. Early childhood educators must give the children a possibility to express their ideas and take the ideas into consideration when planning activities. Also, the opinions of the educators must be changed to be more participation-oriented. Participation must be present in every activity on a daily basis.</p>		
Keywords participation, early childhood education, ECE, day care		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	NORLANDIA PÄIVÄKODIT	7
3	AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	8
4	VARHAISKASVATUS, HAVAINNOINTI JA LAPSILÄHTÖISYYS.....	10
4.1	Havainnointi.....	12
4.2	Lapsilähtöisyys	13
5	ALLE 3-VUOTIAAN LAPSEN KEHITYS	14
6	OSALLISUUUS JA OSALLISUUDEN PEDAGOGIIKKA.....	16
6.1	Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksen arjessa	21
6.2	Osallisuuden pedagogiikka	24
7	LEIKKI	25
8	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS.....	27
8.1	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite.....	27
8.2	Laadullinen tutkimus	28
8.3	Työn toteutus.....	30
8.4	Aineiston analyysi	31
9	TUTKIMUSTULOKSET	32
9.1	Lasten osallisuus lapsiryhmässä	33
9.2	Osallisuus arjen toiminnoissa sekä ohjatuissa hetkissä.....	34
9.3	Toiminnot, joissa osallisuus on riittävällä tasolla.....	36
9.4	Osallisuuden lisääminen alle 3-vuotiaiden ryhmissä.....	37
9.5	Lasten osallisuuden huomioiminen pedagogisen toiminnan suunnittelussa	39
10	JOHTOPÄÄTÖKSET	40
10.1	Osallisuus tällä hetkellä	41
10.2	Osallisuutta lisäävät keinot	41
10.3	Osallisuutta estävät tilanteet.....	45
11	POHDINTA.....	47

11.1 Opinnäytetyöprosessi	50
11.2 Luotettavuus ja eettisyys	51
LÄHTEET.....	54

LIITTEET

Liite 1. Saatekirje

Liite 2. Kysely

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme käsittelee alle 3-vuotiaiden lasten osallisuuden lisäämistä varhaiskasvatuksessa. Kirjallisella kyselyllä varhaiskasvattajille halusimme kartoittaa, miten osallisuus nähdään tällä hetkellä ja millä keinoin sitä voitaisiin lisätä varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön tulokset pohjautuvat tekemäämme kirjalliseen kyselyyn. Teoreettisessa viitekehyksessä esittelemme aikaisempia tutkimuksia aiheeseen liittyen sekä muuta teoriaa. Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena. Tämä opinnäytetyö on osa sosionomin (AMK) tutkintoa, jolla tähtäämme varhaiskasvatuksen opettajan pätevyyteen.

Osallisuus on tärkeä aihe varhaiskasvatuksessa ja näin ollen mielestämme oli tärkeää kartoittaa sen tilannetta opinnäytetyössämme. Uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018) korostavat lapsen osallisuutta sekä oikeutta siihen. Jokaisella varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on oltava mahdollisuus vaikuttaa omaan arkeensa ja ympäristöönsä. Lapsen omaan varhaiskasvatussuunnitelmaan tulee selvittää lapsen omat mielipiteet suunnitelman perustaksi. Tästä syystä opinnäytetyössämme on tärkeää kartoittaa sitä, millä tavalla kasvattajat kokevat, että alle 3-vuotiaiden lasten osallisuutta voitaisiin lisätä. Tarve tutkimallemme aiheelle nousi esille, koska alle 3-vuotiaiden osallisuutta käsitteleviä tutkimuksia ei ole paljon, vaan tutkimukset keskittyvät pääsääntöisin yli 3-vuotiaisiin lapsiin. Aihe oli myös tärkeä työelämän kumppanimme, Norlandia Päiväkodit Oy:n toiminnan kehittämisen kannalta.

Työssämme alle 3-vuotiaiden ryhmissä olemme huomanneet, että päiväkotimaailmassa usein pienten lasten osallisuus arjen toiminnoissa on vähäistä. Näin ollen alle 3-vuotiaiden lasten osallisuuden parantamismahdollisuudet ovat olleet lähtökohtana opinnäytetyömme aiheen valinnalle. Tuomme opinnäytetyössämme esille päiväkotien henkilökunnan mielipiteitä siitä, miten lasten omat mielenkiinnon kohteet ja heidän osallisuutensa saataisiin entistä näkyvämmäksi osaksi varhaiskasvatusta. Selvitämme, mikä osallisuuden tilanne on alle 3-vuotiaiden lasten ryhmissä tällä hetkellä ja kasvattajien ajatuksia siitä, miten osallisuutta voitaisiin lisätä.

Teoriaosuudessa avaamme oleellisia käsitteitä, jotka luovat pohjaa osallisuuden lisäämistä käsittelevälle opinnäytetyöllemme. Käsittelemme osallisuutta ja osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Tärkeänä pidämme myös lapsen kehitystä koskevaa teoriaa, sillä lapsen ensimmäiset elinvuodet ovat nopean kehityksen aikaa ja luovat pohjaa tulevaisuudelle. Lapsen kehitysvaiheet vaikuttavat myös siihen, millä tasolla ja millä keinoilla osallisuutta voidaan lasten varhaiskasvatusryhmissä toteuttaa. Havainnointi ja lapsilähtöisyys korostuvat oleellisina osina lasten osallisuuden lisäämisessä ja ovat näin ollen osa opinnäytetyötämme. Leikkiä käsittelemme myös teoriaosuudessa, koska leikin kautta lasten osallisuutta voidaan parantaa monella tapaa.

Opinnäytetyömme on tehty yhteistyössä Norlandia päiväkotien kanssa. Yhteistyön kautta saimme luvan opinnäytetyömme tekemiseen. Lupa sisälsi materiaalin keräämisen kyselytutkimuksella ja sen tuottamien vastauksien analysoinnin opinnäytetyötämme varten. Kyselytutkimus suunnattiin alle 3-vuotiaiden ryhmissä työskenteleville varhaiskasvatuksen opettajille sekä lastenhoitajille.

Opinnäytetyöstä saadut tutkimustulokset antavat Norlandia päiväkodeille kuvan siitä, miten lasten kanssa päiväkodin arkea elävät kasvattajat toteuttavat lasten osallisuutta ryhmissään ja millä keinoilla he uskoisivat osallisuutta lisäävän alle 3-vuotiailla lapsilla. Toivomme tämän opinnäytetyön lisäävän Norlandia päiväkotien henkilökunnan kiinnostusta osallisuutta kohtaan, jolloin saadaan alle 3-vuotiaiden oikeus osallisuuteen vielä näkyvämmäksi osaksi varhaiskasvatusta.

2 NORLANDIA PÄIVÄKODIT

Työelämäkumppanimme Norlandia Päiväkodit kuuluu yksityisten Norlandia päiväkotien perheeseen. Norlandia päiväkodit on ketju, joka tarjoaa varhaiskasvatusta ympäri Suomen. Se on myös osa kansainvälistä Norlandia Preschool -perhettä, jonka päiväkoteja toimii myös Pohjoismaissa, Saksassa, Puolassa sekä Hollannissa. Jyvässeudulla toimii 16 päiväkotia, joista 13 päi-

väkotia toimii Jyväskylässä. Norlandia päiväkodeissa tarjotaan laadukasta hoitoa, varhaiskasvatusta sekä esiopetusta. Kaiken toiminnan keskiössä on lapsi itse sekä hänen hyvä arkensa. (Norlandia päiväkodit 2020.)

Toiminnan pohjalla ovat pedagogiset kulmakivet, jotka ovat yksilöllisyys, turvallisuus, sensitiivisyys, sitoutuneisuus ja aktiivinen oppiminen. Yksilöllisyyteen panostetaan paljon ja kukin lapsi kasvatetaan omien tarpeidensa mukaan. Tärkeässä roolissa on vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö. Turvallisuus on mukana jokaisessa päivän toiminnassa ja omahoitaja takaa lapsen henkisen sekä fyysisen turvallisuuden. Sensitiivisellä työotteella taataan se, että jokaisen lapsen aloitteet ja ideat pääsevät esille. Näin voidaan varmistaa jokapäiväinen osallisuus. Aktiivista oppimista tapahtuu päivittäin toimivassa sekä motivoivassa oppimisympäristössä. (Norlandia päiväkodit 2020.)

3 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Osallisuuteen liittyviä tutkimuksia on enimmäkseen tehty yli 3-vuotiaille. Muutama tutkimus on viime vuosina keskittynyt päiväkodin pienempiin. Sutinen ja Kyllönen (2019) ovat omassa opinnäytetyössään ”Aikuinen lapsen tahdon tulkkina – alle 3-vuotiaan lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa” tutkineet sitä, minkälaisia merkkejä kasvattajat havainnoivat alle 3-vuotiaissa heidän osallisuutensa mahdollistamiseksi. Tällä tutkimuksella haluttiin nimenomaan tuoda esille ne merkit, mitä lapset antavat kasvattajille omista ajatuksistaan ja mielenkiinnonkohteistaan. Tämän tutkimuksen perusteella alle 3-vuotiaat osoittavat mielenkiintoaan kulkemalla paikasta toiseen, osoittamalla esineitä tai leluja, katseellaan, ilmeillään sekä mielialallaan. Näitä merkkejä lapset näyttävät helpoiten vapaissa toiminnoissa, kuten ulkoilun tai pienryhmätoiminnan aikana.

Salmikangas (2017) on puolestaan tehnyt opinnäytetyön ”Osallisuus alle 3-vuotiaiden varhaiskasvatuksessa” kirjallisuuskatsauksena kyseiseen aiheeseen. Opinnäytetyössään Salmikangas nosti esille, että on tärkeää määritellä mitä osallisuus on. Usein ongelmana on, että osallisuus määritellään liian kapea-alaisesti tai sitä ei riittävästi ymmärretä.

Ahonen (2017, 67–68) on pohtinut osallisuusteemaa teoksessaan Vasun käyttöopas, ja on tullut siihen tulokseen, että vaikka osallisuudesta puhutaan paljon ja henkilökunta saa aiheeseen koulutusta, saattaa sen toteuttaminen jäädä vähemmälle kiireisen arjen keskellä. Toisaalla osallisuutta on ajateltu laajemman kokonaisuuden kautta ja on lähdetty luomaan kokonaan uudenlaista toimintakulttuuria, jossa osallisuutta pidetään kaikkea toimintaa ohjaavana arvona. Toisaalla taas osallisuuden käsittely on kapeampaa, jolloin lasten toiveet nähdään yksittäisinä hetkinä arjessa, kuten toiveiden puu tai viikon henkilö. Toiveiden puun avulla lapset saavat esittää toiveitaan leikkien tai tekemisen suhteen omaan varhaiskasvatusarkeensa. Viikon henkilönä jokainen lapsi pääsee enemmän ääneen ja näin lapseen päästään tutustumaan tarkemmin; hänen perheeseensä, omiin tärkeisiin kirjoihin tai musiikkiin, lempiruokaan tai lempileluihin yms. Ahosen mukaan nämä pienet palat voivat olla osa osallisuuden kokonaisuutta, mutta tämä ei kuitenkaan riitä siihen, että osallisuus saataisiin toteutumaan täydellisenä osana arjen pedagogiikkaa.

Kansainvälisissä tutkimuksissakin osallisuuden tutkiminen on pääosin keskittynyt yli 3-vuotiaiden lasten osallisuuteen, kuten Lissabonin yliopistolla tehdyssä tutkimuksessa. Tässä tutkimuksessa nuorimmat kohderyhmästä olivat 3,5-vuotiaita. Tutkimuksessa tutkittiin, miten käytännössä opettajien ideat/käytännöt vaikuttivat lasten osallisuuteen varhaiskasvatuksessa. Samalla analysoitiin myös opettajien roolia osallisuuden toteutumisessa ja tämän prosessin laadun mittareita. Tutkimukseen osallistui 58 opettajaa ja 366 lasta eri varhaiskasvatusyksiköistä Lissabonin metropolialueelta. Tutkimuksen osallistuneet lapset olivat iältään 3,5–7-vuotiaita. Tutkimustulos saatiin käyttämällä eri tekniikoita. Tutkimustuloksen saamiseen käytettiin opettajien haastatteluja sekä erilaisia opettajille suunnattuja osallisuutta käsitteleviä mittareita sekä myös varhaiskasvatusryhmien aikuisten ja lasten havainnointia. Tutkimuksessa kävi ilmi, että opettajien ajatukset osallisuudesta vaikuttivat lasten kokemaan osallisuudentunteeseen. Tutkijat tulivat siihen tulokseen, että lasten osallisuutta tulisi lisätä. Tutkimuksella haluttiin tukea lasten osallisuuteen liittyviä oikeuksia. (Correia ym. 2019, 1.)

Theobald ym. (2011) ovat tutkineet osallisuuden haasteita australialaisessa varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksessa käsiteltiin suuria sosiaalipoliittisia muutoksia ja teoreettista ymmärrystä, joilla on edesautettu kansainvälisesti lasten

osallisuuteen liittyviä asioita. Lasten oikeus osallisuuteen ei tutkimuksen mukaan ole ollut avainasemassa australialaisessa varhaiskasvatusmaailmassa, vaikka osallisuuteen liittyviä oikeuksia puoltavatkin monet tutkimukset ja käytännöt. Lapset viettävät merkittävän ison osan päivästänsä päiväkodissa ja silti pienten lasten osallisuus on pysynyt haasteena varhaiskasvatuksessa. Monesti lapsia pidetään liian nuorina muodostamaan mielipiteitä, jotka koskevat heidän elämäänsä.

Kuitenkin Theobaldin ym. (2011) tutkimuksessa tultiin siihen tulokseen, että Australiassa on nähtävissä edistystä pienten lasten osallisuudessa. Tämän mahdollistajana tutkimuksessa pidetään varsinkin poliittisia päätöksiä. Kaiken kaikkiaan on kuitenkin niin, että on vain vähän vakiintuneita ja järjestelmällisiä malleja, joilla lasten äänet saataisiin kuuluviin. Tämä johtuu siitä, että Australiassa ei tutkita lasten osallisuutta lasten päivittäisen vuorovaikutuksen kautta. Jos tätä tutkittaisiin, voitaisiin lasten osallisuutta ymmärtää paremmin. Tutkijoiden mukaan lasten osallisuutta ei saa pitää vaan jonakin uutena ohimenevänä ideana eikä sitä myöskään pysty laittamaan tehtävälistalle, jolloin kun se on tehty, se voidaan vaan poistaa. Osallisuus on aikuisten ja lasten välistä vuorovaikutusta.

4 VARHAISKASVATUS, HAVAINNOINTI JA LAPSILÄHTÖISYYS

Varhaiskasvatusta järjestetään päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai mm. kerhotoimintana, jolloin se on avointa varhaiskasvatusta. Kaikilla lapsilla on oikeus varhaiskasvatukseen, jos he eivät vielä ole perusopetuksen piirissä, kuitenkin niin, että on vanhempien tai huoltajien oma valinta haluavatko he laittaa lapsensa varhaiskasvatukseen. Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa painotetaan erityisesti pedagogiikkaa. Varhaiskasvatus on kokonaisuus, joka muodostuu lapsen suunnitelmallisesta ja tavoitteisiin perustuvasta kasvatuksesta, hoidosta ja opetuksesta. Varhaiskasvatus on hyvinvoinnin edistäjä ja se on tukena lapsen kasvussa, kehityksessä ja oppimisessa. (Opetushallitus 2020.)

Varhaiskasvatus on monella tapaa tärkeä osa yhteiskuntaamme, joka mahdollistaa mm. lasten vanhempien työssäkäynnin tai opiskelun. Koivulan ym. (2018, 7.) mukaan varhaiskasvatus kuuluu Suomessa lapsen oikeuksiin ja on nykyaikana merkityksellinen sekä olennainen osa arkea ja elämää useimmille

lapsille. Näin ollen varhaiskasvatusta vaikuttaa moniin lapsiin, niin heidän hyvinvointiinsa kuin oppimiseenkin. Varhaiskasvatuksesta lapsi saa myös kokemuksia vaikuttamisesta, yhteisöllisyydestä ja osallisuudesta.

Uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet astuivat voimaan vuonna 2018. Perusteissa nousee esille erityisesti lapsen osallisuus. Kun lapselle tehdään hoidon alussa oma varhaiskasvatussuunnitelma, tulee lapsen mielipiteet ja toiveet huomioida. Kasvattajan tehtävänä on selvittää nämä erilaisten keinojen avulla. Vaikka alle 3-vuotiaalla ei välttämättä ole sanoja oman mielipiteensä ilmaisuun, on lapsi kuitenkin täysin kykeneväinen muuten ilmaisemaan omia ajatuksiaan. Alle 3-vuotiaallakin tulee siis olla mahdollisuus vaikuttaa päiväkodin arkeen ja toimintaan. Osallisuus on tärkeässä roolissa varhaiskasvatuksen arjessa tällä hetkellä, siitä puhutaan paljon ja siihen panostetaan arjen toiminnassa.

Uudessa varhaiskasvatuslaissa sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa lapsi on kaiken keskiössä. Lapsuus nähdään ja koetaan merkityksellisenä ajanjaksona. Lapsi on yksilö, joka on ainutlaatuinen, kokonaisvaltainen ja monipuolinen. Lapsen näkemykset sekä kokemukset kuullaan ja huomioidaan tärkeinä sekä arvokkaina. Uusien tutkimusten valossa varhaislapsuus nähdään merkittävänä vaiheena elämässä, juuri oppimisen ja kehityksen kannalta. Varhaiskasvatuksen vaikutukset ovat havaittavissa lapsen ja nuoren elämässä. (Leskisenoja 2019, 29–38.)

Suomalaista varhaiskasvatusta on tutkittu monelta eri kantilta niin opinnäytteissä, pro gradu -tutkielmissa, ammattikirjallisuudessa kuin myös akateemisissa väitöskirjoissa. Virallisissa Opetushallituksen julkaisuissa on kattavaa tietoa varhaiskasvatuksesta ja siihen liittyvistä normeista ja käytänteistä. Varhaiskasvatuksen taustalla vaikuttavat myös lait sekä kansainväliset sopimukset, jotka Suomi on ratifioinut.

Suomessa varhaiskasvatusta järjestettäessä täytyy noudattaa varhaiskasvatustalakea, Suomen perustuslakia, Valtioneuvoston asetusta varhaiskasvatuksesta sekä uusimpia, vuonna 2018 ilmestyneitä varhaiskasvatussuunnitelman perusteita. Hallintolakia, Sosiaalihuoltolakia sekä lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta sovelletaan myös varhaiskasvatustoiminnassa. Varhaiskasvatusta järjestettäessä tulee ottaa huomioon myös muusta lainsäädännöstä

tulevat velvoitteet sekä kansainväliset sopimukset. Näistä esimerkkinä mainitakoon YK:n lapsen oikeuksien sopimus, Euroopan ihmisoikeussopimus, tasa-arvolaki sekä yhdenvertaisuuslaki. (Opetushallitus 2018, 15.)

Suomessa varhaiskasvatus toimii inklusioperiaatteen mukaisesti. Jokaisella lapsella on oikeus osallistua varhaiskasvatukseen yhdessä muiden lasten kanssa. Esimerkiksi lapsen erityiset tuen tarpeet, kulttuurinen tausta eikä vammaisuus saa laittaa lasta eriarvoiseen tilanteeseen varhaiskasvatuksessa. (Opetushallitus 2018, 15.)

Jokaiselle varhaiskasvatuksessa mukana olevalle lapselle tehdään hoidon alussa oma varhaiskasvatussuunnitelma. Tällä taataan se, että jokaisen lapsen oikeus suunnitelmalliseen ja tavoitteelliseen kasvatukseen, hoitoon ja opetukseen toteutuu. Lähtökohtana tälle suunnitelmalle ovat lapsen etu ja yksilölliset tarpeet. Suunnitelma tehdään yhteistyössä vanhempien kanssa. Varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan tavoitteet pedagogiselle toiminnalle, jonka pohjalta ryhmän toimintaa suunnitellaan. Jotta suunnitelma pysyy ajantasaisena, on sitä päivitettävä tarpeen tullen, kuitenkin vähintään kerran vuodessa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.)

Suunnitelmaa tehdessä täytyy lapsen omat mielipiteet ja toiveet huomioida. Isompien lasten kanssa tämä onnistuu keskustelulla, mutta pienempien ollessa kyseessä lapsen havainnointi on tärkeässä roolissa. Lapsen osallisuuden kannalta tämä on erittäin tärkeää. Kun toiminta on rakennettu lapsen omien mielenkiinnonkohteita mukaillen, on oppiminen mielekkäämpää. Lapsi on motivoituneempi toimintaan, kun hänellä on samaistumispintaa kyseiseen asiaan. (Ahonen 2017, 22–25.)

4.1 Havainnointi

Kaiken toiminnan suunnittelun lähtökohtana varhaiskasvatuksessa tulisi olla tieto lapsen mielenkiinnon kohteista, kokemuksista, oppimisesta sekä kasvun ja kehityksen edistymisestä. Nämä tiedot lapsesta saadaan havainnoimalla. Havainnoimalla lasta aktiivisesti oppii hänet tuntemaan paremmin. Kun lasta havainnoidaan, kasvattaja oppii näkemään asioita lapsen näkökulmasta. Vaikka havainnointi tiedostetaan tärkeäksi työkaluksi, jää sen toteuttaminen usein vähälle arjen kiireen, suurien ryhmäkokojen tai muiden syiden vuoksi.

Olisi kuitenkin tärkeää havainnoida lapsia säännöllisesti, sillä vain näin kasvattaja varmistaa itselleen riittävät tiedot lapsista. Lisäksi havainnoinnin tulisi olla koko prosessin perusta. Prosessiin kuuluvat arviointi, suunnittelu sekä toteuttaminen. (Koivunen & Lehtinen 2015, 16–17.)

Syy havainnointiin on yksinkertainen. Havainnoimalla lapsia ja arkisia tilanteita, kasvattaja saa tietoja, jolla hän pystyy edistämään lapsen oppimista ja hyvinvointia kokonaisvaltaisesti. Havainnointia voidaan suorittaa vapaamuotoisesti eli ei-strukturoidusti tai strukturoidusti erilaisten lomakkeiden tai arviointivälineiden kautta. Yleisin varhaiskasvatuksessa käytetty tyyli on vapaamuotoista havainnointia arjessa. Myös vuorovaikutus ja keskustelu ovat hyviä keinoja selvittää, mitä lapsi ajattelee tai tuntee. Lapsen edun mukaisesti havainnot on kirjattava muistiin, jotta niihin voidaan palata. (Koivunen & Lehtinen 2015, 33.)

4.2 Lapsilähtöisyys

Suomessa varhaiskasvatuksen pedagogiikan perusta on lähtöisin 1800-luvulta ja silloin vaikuttaneeseen Fröbelin kasvatusajattelusta. Hänen mukaansa lasta pidettiin aktiivisena toimijana ja leikin merkitystä arvostettiin. Nämä vaikutteet ovat edelleen nähtävissä varhaiskasvatuksessamme. Toki vuosisatojen aikana painotukset ovat muuttuneet ja teoriaperusta laajentunut. Lapsilähtöisyys on kuitenkin edelleen tärkeässä osassa. Tällöin toiminta on lapsen itsensä näköistä ja lasta kuunnellaan sekä huomioidaan hänen omien tarpeidensa ja ideoidensa kautta. Toiminnan suunnittelu ja valmistelu tehdä yhdessä lasten kanssa. (Roos 2016, 52.)

Lapsilähtöisyys voidaan määritellä niin, että lapsi on aktiivinen ja aloitteellinen toimija, joka rakentaa ymmärrystään yhdessä muun ympäristön kanssa. Lapsilähtöisyydessä lapsi nähdään aktiivisena ja pätevänä omassa ympäristössään. Lasta tulee kuunnella ja hänen kokemuksiaan sekä mielipiteitään tulee kunnioittaa. (Turja 2016, 41–54.) Nykyaikana lapsuus nähdään ainutlaatuisena elämänvaiheena. Oma aktiivisuuttaan ja osallisuuttaan käyttäen lapsi vaikuttaa ympäristöön sekä muuttaa sitä jokaisen kehitysvaiheen kohdalla. (Järvinen & Mikkola 2015, 13.)

Lapsilähtöisessä toiminnassa oppimista pidetään prosessina, jossa lapsi tutkii ja kokeilee asioita oppiakseen. Kokemalla asioita, kyselemällä sekä etsimällä, lapsi löytää vastauksia kysymyksiinsä. Lasten ja aikuisten maailmat ovat toiminnassa tasa-arvossa. Kumpikaan maailma ei aliarvoista toista, vaan yhdessä toimimalla saadaan hyvä lopputulos aikaan. Kuitenkin aikuinen on se, joka viimeksi kantaa vastuun toiminnasta. Toki on hyvä muistaa, että lapset oppivat myös toisiltaan aktiivisesti joka päivä. (Kinos 2001, 30–46.) Aikuisella tulee olla herkkyyttä kohdata jokainen lapsi ja huomata heidän yksilölliset tarpeensa. Jotta näitä tietoja päästään hyödyntämään lasten hyväksi, on aikuisen suunniteltava ja toteuttava toimintaa näiden pohjalta. (Järvinen ym. 2011, 34–36.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) korostetaan nimenomaan, että oppimisen lähtökohtana ovat aiemmat kokemukset, osaaminen ja mielenkiinnonkohteet. Oppimisen tulee perustua aiempiin kokemuksiin. Jotta lapsi voi oppia, on aikuisen vastuulla rakentaa toiminta niin, että se on lapselle mielekästä sekä aikuisen tulee haastaa lasta sopivalla tavalla. Onnistuessaan lapsi saa hyvän kokemuksen ja se innostaa häntä oppimaan lisää.

5 ALLE 3-VUOTIAAN LAPSEN KEHITYS

Lapsen ensimmäiset ikävuodet ovat monipuolisen kehityksen aikaa ja tänä aikana lapsi kehittyy nopeasti. Lapsen kykyä osallistua arjen toimintojen kehittämiseen tulee katsastella lapsen kognitioiden kuten kielen, muistin ja havainnoinnin kehityksen kautta. Myös lapsen kykyä syy-seuraussuhteiden hahmottamiseen tulee tarkastella. Myös se, miten lapsi käyttää ongelmanratkaisukeinoja tulee ottaa huomioon. (Nurmi ym. 2014, 19.)

Lapsi alkaa olemaan kiinnostunut ympäristöstään 1–2 vuoden ikäisenä. Tässä vaiheessa lapsi harjoittelee itsenäistä toimimista ja on touhukas ympäristön tutkija. Sääntöjä lapsi ei vielä hallitse, mutta on tärkeää kertoa hänelle, mikä on sallittua ja mikä ei. Lapsen muisti kehittyy koko ajan. Toiminta on lyhytjänteistä ja tarkkaavaisuus siirtyy herkästi tilanteesta toiseen. Lähempänä kahden vuoden ikää lapsi pystyy jo keskittymään lyhyitä aikoja aikuisen avustamana, mm. laulu- tai tarinatuokioilla. Kyselemällä kysymyksiä lapsi laajentaa

omaa maailmaansa ja erityisesti mikä-kysymykset ovat 2-vuotiaan käytössä. (Koivunen & Lehtinen 2015, 128–129.)

Lapsen muisti on jo 3-vuotiaana kehittynyt niin, että hän muistaa mitä äsken on tapahtunut tai jopa aiemmin. Lapsi kehittää omaa maailmaansa kysymällä miksi- ja missä- kysymyksiä. Lapsen kyky erotella todellisuus sekä kuviteltu kehittyvät. Kolmannella ikävuodella lapsi on myös mukautuvampi toimintaan kuin pienemmät kaverinsa. Hän ymmärtää perusteluja asioille ja suostuu joskus kompromisseihin. Lapsen tietoisuus omasta minästä on selkeästi näkyvillä. (Koivunen & Lehtinen 2015, 128–129.)

Lapsen kasvu, oppiminen ja psykologinen kehitys ovat kokonaisuus, johon lapsen yksilölliset piirteet vaikuttavat. Kehityksessä on kuitenkin tiettyjä asioita, jotka etenevät kaikilla lapsilla yhtenevästi. Näihin vaikuttavat erilaiset neuraaliset, fysiologiset ja hormonaaliset tekijät, jotka ovat ihmisen biologisia tekijöitä. Myös lapsen yhteiskunnallinen ja sosiaalinen ympäristö vaikuttavat kehitykseen. (Koivula & Laakso 2017, 86.)

Puhumaan jokainen lapsi oppii yksilöllisesti oman aikataulunsa mukaan. Puhe kehittyy lapsella toiminnan ja vuorovaikutuksen kautta. Jotta omaa puhetta voi alkaa tuottamaan, tulee lapsen ensimmäiseksi ymmärtää puhetta. Puheen ymmärtämisen kehittyminen on jokapäiväistä työtä lapsiryhmässä. Tässä jokainen lapsi tulee huomioida yksilöllisesti. Pienten kanssa puhumisen edistämässä kasvattaja käyttää usein esineitä nimeämisen avuksi ja lyhyitä lauseita, joita lapsen on helpompi jäljitellä. Kaikkein tärkeintä on kuitenkin läsnäolo ja vuorovaikutus, jotta jokainen lapsi saa mahdollisuuden itsensä ilmaisuun. (Helenius & Lummelahti 2018, 166–168.)

Varhaiskasvatuksessa on tärkeää tukea lapsen yksilöllistä vuorovaikutusta sekä sosioemotionaalista kehittymistä. Sosioemotionaaliset taidot kehittyvät jokaisella lapsella omaan tahtiin. Sosioemotionaaliset taidot liittyvät niin tunteisiin kuin vastuulliseen sosiaaliseen käyttäytymiseen. Näitä taitoja ovat: tunteiden tunnistaminen, ymmärtäminen ja säätely, vastuullinen ratkaisukyky ristiriitatilanteissa sekä ystävyys-suhteiden luonti ja ylläpito. Jotta lapsi oppii säätelmään ja tunnistamaan tunteitaan, hän tarvitsee aikuisen apua. Aikuisen tehtävänä on auttaa lasta nimeämään se tunnetila, missä kulloinkin ollaan. On tärkeää

keskustella lapsen kanssa tunteen aiheuttamasta reaktioista ja keinoista, joilla voimakkaita tunnekokemuksia voidaan hallita. Näin lapsi oppii, että kaikki tunteet ovat sallittuja ja hyväksytyjä. (Koivula & Laakso 2017, 115–119.) Yksilöllisyyden huomioon ottaminen on haastavaa ja vaativaa. Jokainen lapsi on erilainen ja kuitenkin lapsiryhmä on saatava toimimaan yhdessä niin, että kaikilla on siellä hyvä olla. Kasvun auttamisen pohjana on lapsen ominaislaatu, johon vaikuttaa moni eri tekijä, mm. perimä, ympäristö, temperamentti, sukupuoli ja kasvatustapa. (Koivunen & Lehtinen 2015, 130–131.)

Päiväkoti on monelle lapselle ensimmäinen paikka, jossa joutuu olemaan erossa omista vanhemmistaan ja tämä saattaa aiheuttaa monia erilaisia tunteita lapsessa. Kasvattajien on tärkeää rakentaa päiväkodin oppimisympäristöstä sellainen, joka tukee lapsen sosioemotionaalista kehitystä. Rohkaisevassa oppimisympäristössä lapsi uskaltaa näyttää tunteensa sekä tuoda esille omat kyvyt ja vahvuudet. Siinä kannustetaan lasta yhdessä toisten kanssa yhteisölliseen oppimiseen ja toisten kunnioittamiseen. (Koivula & Laakso 2017, 121–123.)

Batesin ym. (2010) kirjassa, *Handbook of Emotions*, esiintyneen kirjoituksen pohjalta Määttä ym. (2017, 7.) ovat pohtineet lapsen sosioemotionaalista kehitystä. Kirjoituksen mukaan lapsen sosiaalisen ja emotionaalisen kehityksen taustalla vaikuttavat sisäiset tekijät. Näitä ovat mm. temperamentti ja tiedon prosessointikyky. Sosiaaliseen ja emotionaaliseen kehitykseen vaikuttavat myös neurobiologiset tekijät, esimerkiksi se, millainen valmius lapsella on omaksua kielellisiä valmiuksia. Vanhempien ja muiden lasta kasvattien henkilöiden kasvatustapa ja lapselle tarjotut oppimismahdollisuudet ovat ympäristötekijöistä suurimmassa roolissa sosiaalisen ja emotionaalisen kehityksen kanssa.

6 OSALLISUUUS JA OSALLISUUDEN PEDAGOGIIKKA

Osallisuus on ihmisen perusluonteeseen liittyvää kuulumista johonkin. Se lähtee ihmisen sisäisestä kokemuksesta ja rakentuu vuorovaikutuksesta. Kun lapsi toimii arvostavassa ilmapiirissä, hän tulee kuulluksi ja näin ollen hän kokee, että hänen ajatuksensa, tunteensa ja mielipiteensä on tärkeitä. Tämä

vaatii aikuiselta sitä, että hän antaa lapselle tilaa ja on aidosti kiinnostunut lapsen asioista sekä kuuntelee mitä lapsella on sanottavaa. Sensitiivisellä vuorovaikutuksella ja lapsen aidolla kohtaamisella mahdollistetaan jokapäiväinen osallisuus. (Helin ym. 2018, 15.)

Lapsen oikeus osallisuuteen ja sen toteutumiseen on säädetty YK:n lasten oikeuksien sopimuksessa. Sopimus on kirjattu vuonna 1989 ja se velvoittaa sopimuksen allekirjoittaneita maita toimimaan sen vaatimalla tavalla. Sopimuksen artikkelit 12 ja 13 antavat lapselle oikeuden vapaasti ilmaista omat mielipiteet ja näkemykset häntä koskevissa asioissa. Nämä näkemykset on otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa huomioiden. (YK:n yleissopimus Lapsen Oikeuksista 1989.)

Lastensuojelun käsikirjan (2019) mukaan lapsen osallisuus on sitä, että lapsi voi itse vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin asioihin ja tulee kuulluksi niissä. Jotta osallisuus voi toteutua, on aikuisten tehtävä yhteistyötä lapsen kanssa ja kuunnella hänen mielipiteitään sekä ottaa ne huomioon asioita päätettäessä. On tärkeää, että lapselle tulee itselleen kokemus siitä, että häntä on kuunneltu ja hänen mielipiteillään on merkitystä. (THL 2019.)

Osallisuudesta puhuttaessa on tärkeää muistaa myös se, että lapsi voi tarvittaessa kieltäytyä osallistumasta toimintaan. Tämä on yksi osallisuuden muotoihin missä osallistuminenkin. Lapselle tulee antaa riittävästi tietoa asioista ja mahdollisuuksista, jotta hän voi tehdä päätöksiä. Päätöstä tehdessä tai omaa mielipidettä ilmaistaessa, lapselle tulee antaa tukea ja kannustusta. Tuen ja avun antaminen voi olla mm. erilaisten apuvälineiden käyttämistä, kuten kuvakortteja tai sanallista apua. (THL 2019.)

Miksi osallisuus on sitten tärkeää varhaiskasvatuksessa? Osallisuuden toteutuessa lapset ja myös aikuiset oppivat paljon omasta toiminnastaan. Usein käy niin, että lasten mielipiteet ja ideat antavat kasvattajille erilaisia näkökulmia toimia uudella tavalla ja kehittää toimintaa. Pedagogisen toiminnan kannalta osallisuus tukee lapsen itsetunnon kehittymistä. Ryhmässä toimiessa omat neuvottelu- ja keskustelutaidot kehittyvät sekä lapset oppivat ymmärtämään mitä he haluavat ja tarvitsevat. (Turja 2010, 32–33.)

Erlaisia osallisuuden malleja, tasoja tai tikapuita, on monia. Shier on vuonna 2001 kehittänyt osallisuuden polun (kuva 1), joka on ehkä eniten käytetty suomalaisessa varhaiskasvatuksessa kuvaamaan osallisuutta. Polku kuvaa viisi eri askelmaa, joissa jokaisessa on kolme eri astetta, jolla aikuisen sitoutumisen tulisi olla. Ensimmäisellä asteella kyetään ottamaan vastaan uusi ajatus osallisuuden toteutumisesta sekä saadaan muutettua vanhoja toimintaan juurtuneita rakenteita (opening = avautuminen). Seuraavalla tasolla on ryhdyttävä toimeen ja tehtävä töitä sen eteen, että osallisuus saadaan mahdolliseksi toimintakulttuurissa (opportunity = mahdollistaminen). Viimeisen asteen saavuttamiseksi on kaikkien sitouduttava uuteen toimintaan, jotta lasten osallisuus saadaan mukaan jokapäiväiseen arkeen (obligation = sitoutuminen). (Leinonen 2014, 21.)

Osallisuuden polku lähtee liikkeelle lapsen ja aikuisen vuorovaikutuksesta - lapsen aktiivisesta kuuntelemisesta. Aktiivinen vuorovaikutus takaa lapselle mahdollisuuden ilmaista itseään sekä näin hän saa itselleen aikuisen huomion. Alle 3-vuotiaiden kanssa lapsen ilmeillä ja eleillä on tärkeä viesti eli keskustellessaan lapsen kanssa, kasvattajan tulisi huomioida nämä erittäin aktiivisesti. (Leinonen 2014, 21.)

Seuraava taso Shierin mukaan on se, että aikuisen tulee tukea lasta, jotta hän uskaltaa ilmaista mielipiteitään. Tällä tasolla on tärkeää kasvattajan tutkia omaa käytöstään, mikäli lapsi ei ilmaise mielipiteitään. Onko ryhmän ilmapiiri sellainen, että lapsi uskaltaa sanoa oman mielipiteensä tai minkälaiset ovat kasvattajan arvot? Lapsi voi kokea, että hänen mielipiteillään ei ole mitään väliä. Jotta osallisuutta pääsee tapahtumaan, on ensiarvoisen tärkeää varmistaa, että lasta rohkaistaan kertomaan oma mielipiteensä. (Leinonen 2014, 21–22.)

Kolmannella tasolla kasvattaja ottaa lapsen mielipiteet huomioon toiminnassa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että lapsi saisi kaikki toiveensa toteutumaan, sillä mikäli lapsi saisi kaiken tahtonsa aina läpi, kokee hän turvattomuutta arjessaan. Niinpä kasvattajan onkin tärkeää huomioida jokainen aloite ja antaa lapselle tästä positiivista palautetta sekä perustella millä tavalla ne toteutetaan käytännössä. Tällä tasolla on tärkeää kasvattajan havainnoida lapsia aktiivisesti. Monesti leikeissä tai muussa toiminnassa lapset antavat merkkejä

omista mielenkiinnonkohteistaan. Näitä merkkejä havainnoimalla kasvattaja saa paljon tietoa lapsesta. (Leinonen 2014, 22.)

Shierin mukaan YK:n lasten oikeuksien sopimuksen edellyttämä osallisuus toteutuu kolmannella tasolla. Kun toimintakulttuuri rakentuu niin, että lasta kuullaan ja havainnoidaan sekä hänen aloitteensa otetaan huomioon toiminnan suunnittelussa, voidaan katsoa, että toiminta on riittävää osallisuuden tasolla. Kuviossa on kuitenkin vielä tasot neljä ja viisi, joissa osallisuutta viedään enemmän kohti suurempia valintoja eikä niinkään keskitytä yksittäisiin valintoihin. (Leinonen 2014, 23.)

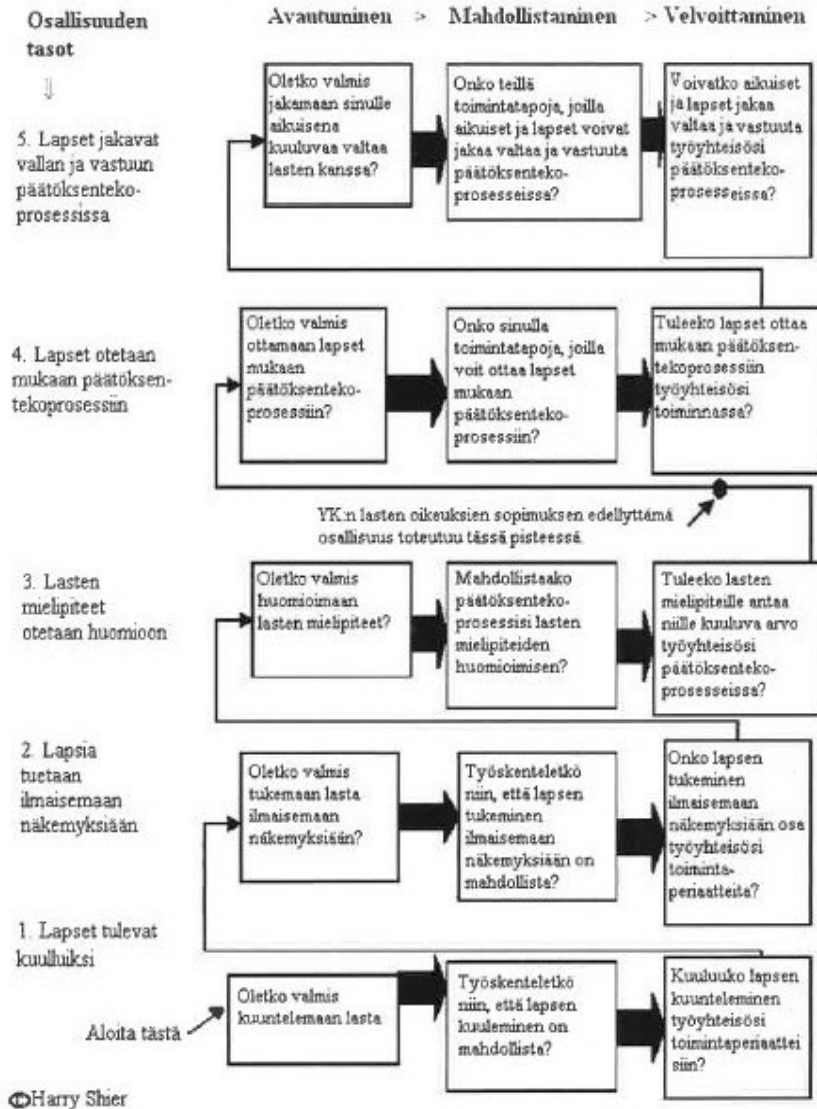
Neljännellä tasolla osallisuus saadaan mukaan päätöksentekoprosessiin. Tässä kasvattajan on uskallettava luopua omasta vallastaan. Valtaa ei kuitenkaan luovuteta kokonaan lapselle, vaan enemmänkin muutetaan omia arvoja ja asenteita. Tällä tasolla on erittäin tärkeää tarkastella koko päiväkodin toimintatapoja kriittisesti ja niitä on uskallettava muuttaa rohkeasti. Kun lapsi sitoutetaan mukaan tehtyihin päätöksiin, se auttaa heitä oppimaan vastuunkantoa ja empatiaa. (Leinonen 2014, 24.)

Viimeisellä tasolla kasvattajan on uskallettava jakaa omaa valtaa ja vastuuta lapsen kanssa. Kasvattajan on luovuttava omastaan, jotta lapsi oppii vallankäytöstä sekä vastuun kantamisesta. Tässä kasvattaja ja lapsi jakavat vallan ja vastuun päiväkodin arjessa. On kuitenkin tärkeää, että lasta ei syyllistetä, mikäli hän on tehnyt väärän päätöksen. Lapsen kehitystaso huomioiden, lapselle tulee antaa sopivassa määrin valtaa, jotta hän oppii kantamaan vastuuta. Kaikkein tärkeimpänä on kuitenkin se, että kasvattaja säilyttää vastuuta itsellään, jotta toiminta on pedagogisesti kehittävä ja lapselle turvallista. Se miten valtaa kasvattaja sitten käyttää, on tärkeää lapsen osallisuuden kannalta. Paras lopputulos saadaan aikaan yhdessä neuvotellen, keskustellen sekä päätöksiä avoimesti perustellen. (Leinonen 2014, 24–25.)

Shierin mallissa lasten osallisuudessa kasvattajan rooli on keskeisessä asemassa. Tässä mallissa osallisuus toteutuu nimenomaan kasvattajan ja lapsen vuorovaikutuksen kautta. (Eskel & Marttila 2013, 81.) Varhaiskasvatusikäiset lapset eivät vielä ikänsä tai kehitystasonsa puolesta pysty tekemään itsenäisiä päätöksiä, vaan he tarvitsevat siihen apua kasvattajalta. Pienten lasten

kanssa työskennellessä tärkeää on nimenomaan se, että uskaltaa käydä lapsen kanssa vuoropuhelua ja ottaa lapsen ideat mukaan toimintaan. Toki tämä vaatii myös sitä, että omasta vallasta on uskallettava luopua ja osattava katella omia toimintatapoja uudesta näkökulmasta.

Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatukseen

Kuva 1. Shierin osallisuuden tasomalli (Leinonen 2014, 23.)

6.1 Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksen arjessa

Varhaiskasvatusmaailmassa lasten osallisuus tarkoittaa sitä, että lapset huomioidaan aktiivisina toimijoina sekä ryhmän jäseninä. Varhaiskasvatuksessa lasten mielipiteet tulee ottaa huomioon ja lapsille on annettava mahdollisuus vaikuttaa asioihin, jotka liittyvät heidän omaan elämäänsä. Lapsia tulee ymmärtää ja heidät tulee hyväksyä sellaisena kuin he ovat – omina itsenään. (Opetushallitus 2020.) Varhaiskasvatustilanne sekä varhaiskasvatus suunnitelman perusteet velvoittavat myös lasten osallisuuden toteutumiseen.

Correian ym. (2021) mukaan jo pienille, varhaiskasvatuksessa oleville lapsille on tärkeää antaa mahdollisuus osallisuuteen. Siitä on todettu olevan hyötyä koko varhaiskasvatusyhteisölle. Osallisuuden pohjalta on kehittynyt erilaisia malleja ja näkökulmia, joita voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksessa. Koko varhaiskasvatusyhteisölle on myös hyötyä siitä, että osallisuutta on alettu kuvaamaan erilaisten käsitteiden avulla.

Osallisuutta ei voi olla ilman yhteisöä ja yhteisön päiväkodissa muodostavat niin lapset kuin aikuisetkin. Päiväkodissa lapsen osallisuutta edistää aikuisen vastuu ja osallisuus. Lapsi voi lähteä toteuttamaan osallisuuttaan turvallisessa toimintaympäristössä. Lapsen osallisuutta edistävän toimintakulttuurin muodostamisessa vaaditaan kokonaisvaltaisen kulttuurin muutosta koko yhteisöltä. Katajan kirjoittamassa artikkelissa, ”Onko kaikilla vauvoilla keltaiset haalarit?”, oli hyvin kuvattu niitä arjen pieniä hetkiä, joilla voisi lapsia osallistuttaa enemmän. Kaikkea ei tarvitse tehdä tarkan viikkosuunnitelman mukaan vaan yhteinen muskarihetki voi lähteä lapsen toiveesta kuunnella cd-levyä aamupalan jälkeen. Ensin paikalla saattaa olla vain yksi lapsi, mutta hyvin pian ohjaajan luokse voi tulla useampi lapsi lisää ja kaikki nauttivat musiikista omalla tavalla ja tyylillä. (Kataja 2018, 46–52.)

Pienten lasten kanssa arjen perustoiminnot vievät suuren osan päivästä. Perustoimintoihin voidaan lukea saapuminen ja lähteminen päiväkodista, pukeminen ja riisuminen, wc-toimet, ruokailu, ulkoilu, nukkuminen sekä vapaa toiminta. Nämä toiminnot toistuvat joka päivä ja saavat aikaan toimivan päiväjärjestyksen, jossa lapsi tuntee olonsa turvalliseksi. On kuitenkin tärkeää välttää

näissä toiminnoissa liikaa rutiininomaista toistuvuutta, sillä silloin lapsen osallisuus jää vähäiseksi. Perustoiminnot tulisi nähdä yksilöllisinä ja ainutkertaisina tapahtumina arjen keskellä. Näiden toimintojen kautta saavutetaan monia tavoitteita tiedon ja toiminnan tasolla, jotka edesauttavat lapsen omatoimisuutta sekä itsenäisyyttä. Lapsen omatoimisuuden ja aktiivisuuden lisääminen perustoiminnoissa onnistuu tilojen hyvällä suunnittelulla ja järjestämisellä. Tavarat ja välineet ovat lasten ulottuvilla, jotta he voivat tarvittaessa käyttää niitä tai käsienspesualtaat lasten korkeudella. Yleensä lapsille on päiväkodissa merkitty oma paikka eteisessä, päiväunilla tai ruokailussa, mutta osallisuuden lisäämisen näkökulmasta on joskus hyvä antaa lapsen itse valita paikka, vaikka ruokailussa. (Kettukangas & Härkönen 2014, 96–105.)

Päiväkotiarki on täynnä erilaisia rutiineja ja toimintatapoja. Nämä ovat tärkeitä, jotta arjen kulku saadaan mahdollisimman sujuvaksi sekä toimivaksi. Monet tavat ovat aikuisen päättämiä, eikä lapsilla ole ollut mahdollisuuksia niiden muokkaamiseen. Tällöin lapsen osallisuus on vähäistä, sillä lapsen on mukautettava aikuisen tekemiin päätöksiin. Tänä päivänä lapsen osallisuuden vahvistaminen on yksi tärkeimmistä ja keskeisimmistä tavoitteista. Jokaisella lapsella on oikeus vaikuttaa omaan elämäänsä niillä taidoilla mitä kullakin kehitystasalla on käytettävissä. (Roos 2016, 54–56.)

Jotta osallisuus voi toteutua, on lapsille annettava mahdollisuus oman mielipiteen, ajatusten, toiveiden sekä tunteiden ilmaisuun (kuva 2). Aikuisen tehtävä on rohkaista lasta itsensä ilmaisemiseen. Aito osallisuus saavutetaan tasapainoisella vuorovaikutuksella aikuisen ja lapsen välillä. On tärkeää muistaa, että laadukkaan vuorovaikutuksen perusta on se, että ilmapiiri on avoin ja kannustava. Yhteiset juttutuokiot sekä myös hiljaiset hetket ovat tärkeitä lapsen osallisuutta ajatellen. (Roos 2016, 54–56.) Onkin tärkeää järjestää kasvuympäristöön paikka, jossa lapsi saa vain olla tekemättä yhtään mitään, vapaus olla vaan voi olla jollekin lapselle erittäin tärkeä hoitopäivän aikana. Yksin ollessaan lapsi saa rauhassa miettiä ja tarkkailla ympäristöä. Oman hetken jälkeen lapsi voi siirtyä leikkimään toisten kanssa, pelailemaan, lukemaan kirjaa tai hakeutua aikuisen seuraan. (Kettukangas & Härkönen 2014, 110–111.)

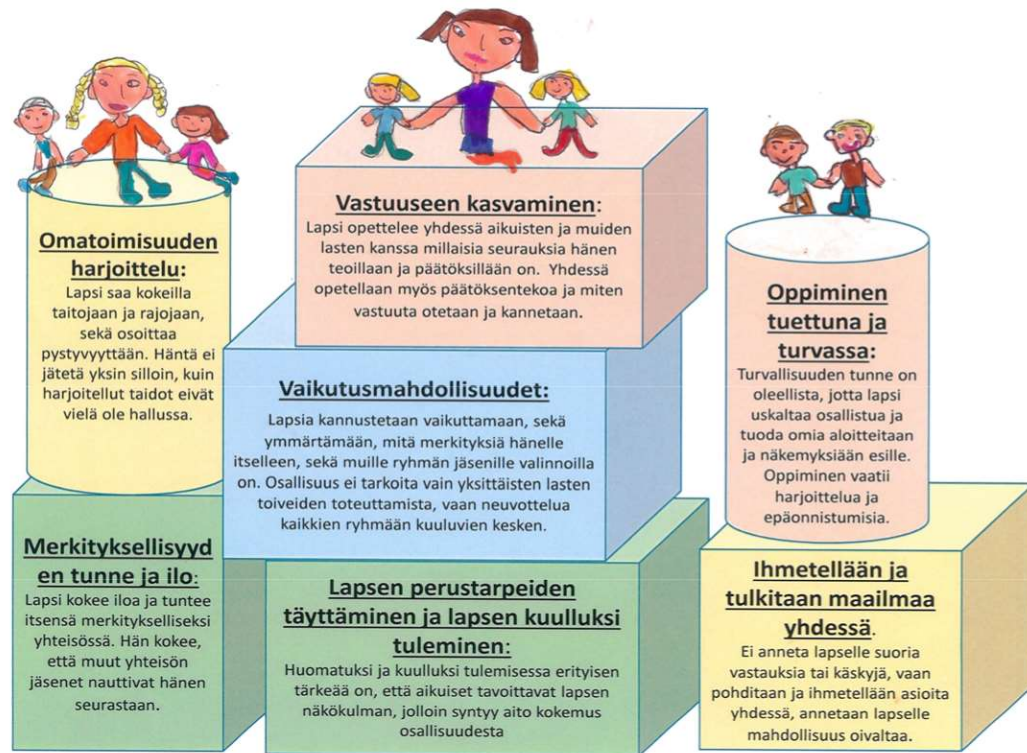
Lasten aktiivisella osallistumisella päiväkodin arjessa saadaan aikaan monta hyvää asiaa. Aktiivinen lapsi osaa ajatella itse, uskaltaa ilmaista omia mielipiteitään ja olla aloitteellinen. Tämä kaikki vaatii kasvattajilta sitä, että lapsi kokee, että hänen aloitteellaan on vaikutusta. Jotta kaikki lapset pääsevät aktiivisesti vaikuttamaan omaan oppimisympäristöön, on kasvattajien huolehdittava omalla kannustamisellaan sekä tukemisellaan, että kaikkien ääni tulee kuuluviin. On tärkeää kuunnella huolellisesti, mitä lapsilla on sanottavanaan ja tarttua heidän ideoihinsa (kuva 2). Yhdessä työstämällä näitä eteenpäin lasten osallisuudelle on hyvät mahdollisuudet. (Roos 2017, 23–24.)

Jotta osallisuutta saataisiin lisättyä kokonaisvaltaisesti päiväkodin arkeen, on arjen perustoiminnot nähtävä tärkeänä pedagogisena toimintana. Näiden kautta mahdollisesta osallisuuden lisääminen kokopäivän käsittäväksi toiminnaksi. Päiväkotiin saapuminen on hyvä tehdä kiireettömäksi hetkeksi, jotta lapselle tulee tunne, että hän ja hänen perheensä kuuluvat tähän yhteisöön. Lapsen kuulumisten kysely sekä aktiivinen kuunteleminen antavat hyvän pohjan päivän osallisuudelle. Ikävän tullessa sylissä pitäminen ja hoivaaminen tuovat lapselle turvallisuuden tunteen. (Kettukangas & Härkönen 2014, 105–110.)

Pukemisessa ja riisumisessa kiireetön hetki on ensiarvoisen tärkeää, jotta kaikilla lapsilla on mahdollisuus harjoitella pukemista tai riisumista omassa tahdissaan, omatoimisesti (kuva 2). Tässä kohden pienryhmätoiminta on hyvä mahdollisuus osallisuuden lisäämiseen. Pienryhmätoiminnalla saadaan eteistilaa rauhoitettua sekä kasvattaja ehtii paremmin auttaa lasta. Toinen osallisuuden lisäämisen mahdollisuus, on antaa lapsen itse valita mitä puetaan päälle. Aikuinen voi antaa vaihtoehtoja, mutta lapsi saa itse lopulta päättää mitä pukee. (Kettukangas & Härkönen 2014, 105–110.)

Ruokailussa läsnäololla ja kiireettömyydellä on tärkeä rooli. Näillä saadaan ruokailuhetkestä kaikille miellyttävä tapahtuman. Pienten lasten kanssa työskentelevien on hyvä asettua heidän kanssaan fyysisesti samalle tasolle, jotta lapsen eleet ja ilmeet pääsee tulkitsemaan. Lapsen osallisuuden kannalta on hyvä, että lapsi itse saa harjoitella syömistä tai syödä leivän siinä vaiheessa, kun haluaa. Päivälevolla lapsen osallisuutta lisää se, että lapsi saa levätä sen ajan minkä minäkin päivänä tarvitsee, lyhyemmän unen tarviensa voidaan

saattaa levolle myöhemmin. Unikaveri on tärkeä ja jokainen saakin ottaa sen mukaan levolle. Mikäli lapsi kaipaa silytystä tai lähellä oloa, se hänelle annetaan. (Kettukangas & Härkönen 2014, 105–110.)

Kuva 2. Lapsen osallisuuden osatekijät (Holmström & Kittelä 2017, 7.)

6.2 Osallisuuden pedagogiikka

Osallisuuden pedagogiikka pohjautuu siihen, että varhaiskasvatusmaailmassa oppiminen on vuorovaikutteista ja aktiivista toimintaa. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee pitää lasten osallisuutta osana toimintaperiaatteitaan. Siihen kuuluu myös työntekijöiden pedagogiikan kehittäminen. Pedagogiikkaa kehitetään niin, että mahdollistetaan lasten osallisuus oppimisessa kuin myös vuorovaikutuksessa, sekä arjen rutiineissa. (Heikka ym. 2020,12.)

On tärkeää antaa tilaa osallisuuden toteutumiselle. Työ on pitkäjänteistä ja vaatii totuttujen toimintatapojen uudelleen miettimistä. Yhdellä kerralla osallisuus voi toteutua yhdessä miettimällä ja suunnittelemalla. Toisella kerralla se saattaa vaatia kasvattajilta etäältä havainnointia lapsiryhmässä. Mikä on sitten oikea tapa toteuttaa osallisuuden pedagogiikkaa? Molempia toteutusmuotoja

varmasti tarvitaan, jotta voidaan varmistaa kaikkien lasten, myös niiden ujoimpien ja hiljaisten, mahdollisuus osallisuuteen. (Kangas ym. 2018, 9.)

Monet tekijät edistävät osallisuuden pedagogiikkaa. Ajatellaan ja ihmetellään yhdessä asioita, tunnistetaan lasten merkitysmaailmaa, luodaan vapaa ilma-
piiri leikille sekä toiminnalle, kuunnellaan lasten aloitteita herkällä korvalla, käydään dialogista vuorovaikutusta ja kehitetään ilmaisua sekä itsetunte-
musta. Uusien asioiden oppiminen on linkittyvä jo lapsilla ennalta oleviin tie-
toihin ja taitoihin. Täytyy muistaa, että koko päivän toiminta on yhtä pedago-
gista toimintaa. Onkin tärkeää nostaa nämä koko päivän oppimishetket merki-
tykselliselle tasolle. Osallisuudessa lapsi kokee olevansa merkityksellinen
omana itsenään ja hän tuntee kuuluvansa osaksi yhteisöään. (Helin ym. 2018,
17–19.)

Tällä hetkellä osallisuus varhaiskasvatuksessa on vahvimmillaan, lapsen kan-
nalta, leikeissä. Lapsi saa päivän aikana valita itselleen sopivan leikin ja mah-
dollisesti kaverin kenen kanssa tätä toteuttaa. Heikoimmin osallisuus taas to-
teutuu perustoiminnoissa. Näitä ohjaavat usein hyvinkin pitkälle rutinoituneet ta-
vat. Näihin hetkiin tulisi erityisesti lisätä osallisuuden mahdollisuuksia, sillä
nämä toiminnot kattavat suuren osan päivästä. Jotta tämä onnistuisi, jokaisen
kasvattajan ja työyhteisön on pohdittava omaa toimintaa ja mietittävä uusia
toimintamalleja. On uskallettava rohkeasti ottaa käyttöön uusia malleja ajatella
ja toimia. Lasten mukaan ottaminen ja heidän kuulemisensa ei tarkoita kasvat-
tajien kasvatus- ja suunnitteluvastuusta luopumista. Toimintaa täytyy edelleen
suunnitella tavoitteellisesti eri oppimisalueiden pohjalta, mutta niin, että siinä
kuunnellaan lapsia ja heidän oikeuttaan vaikuttaa omaa itseä koskevissa asi-
oissa. (Heikka ym. 2018, 35–43.)

7 LEIKKI

Leikki on varhaiskasvatuksessa keskeistä toimintaa ja leikin tärkeyden ym-
märrys oppimiselle on merkityksellistä. Leikkiessään lapset oppivat itselleen
monia tärkeitä taitoja. Varhaiskasvatuksen tuleekin tarjota lapselle mahdolli-
suuksia monipuolisiin leikkeihin. Leikkiessä yhdessä toisten kanssa sosiaali-

suus ja toisten huomioon ottaminen lisääntyvät. Toki leikki antaa lapsille itselleenkin paljon, mielikuvitus kehittyy ja se tuottaa lapselle iloa sekä mielihyvää. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.)

Leikkiä voisi kuvata lapsen työksi. On tärkeää lasten antaa leikkiä juuri sellaisia leikkejä kuin he itse haluavat. Lasten aito leikki on itseohjautuvaa ja omaehtoista. Omaehtoinen leikki on erittäin tärkeää henkiselle kehitykselle. Kasvattajien tehtävä leikissä on antaa tilat ja mahdollisuus toimivalle leikille sekä arvostaa lasten leikkiä. Kasvattajan tehtävä ei ole itse ohjata tai muokata leikkiä oman mielen mukaisesti. (Koivunen & Lehtinen 2015, 162–170.)

Pedagogisessa mielessä leikki tulee nähdä tavoitteellisen toiminnan välineenä. Niin omaehtoista kuin ohjattua leikkiä tulisi kuulua varhaiskasvatuksen päiviin. Lasten omaehtoisessa leikissä kasvattajan rooli on olla aktiivisesti mukana toiminnassa, havainnoimalla tai osallistumalla itse leikkiin. Kasvattaja ei voi jäädä passiivisesti sivuun leikistä, sillä leikki kertoo lapsesta paljon ja oppiakseen tuntemaan lasta kasvattajan on hyvä tutustua lapseen leikin lomassa. Näin ollen kasvattaja saa ymmärryksen lapsesta. Lapsen ajatukset, kiinnostuksen kohteet, tunteet ja kokemukset tulevat esille. (Varhaista aikaa 2018.)

Päivi Virkki (2015) on tutkinut väitöskirjassaan ”Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä” lasten toimijuutta ja osallisuutta varhaiskasvatusympäristössä. Tutkimuksessa on nimenomaan haluttu keskittyä tutkimaan lapselle mielekästä toimintaa ja sen myötä niitä toimintoja, joihin lapsella olisi mahdollista omalla osallisuudellaan vaikuttaa. Koska kasvattaminen on pitkälti vuorovaikusta lapsen ja aikuisen välillä, Virkki on pitänyt tärkeänä tutkia molempien osapuolten näkemykset aiheesta. Virkin tutkimuksessa olevat lapset olivat kaikki esikouluikäisiä.

Lasten haastattelujen perusteella suurimman osallisuuden sekä osallistumisen lapset kokevat leikeissä ja peleissä niin sisällä kuin ulkona. Näissä kasvattaja on lähinnä toiminnan mahdollistaja eikä niinkään osallistu itse leikkiin mukaan. Lasten mukaan aikuisten tehtävä on lähinnä siis auttaa leikin rakentamisessa sekä valvoa itse leikkiä. Jonkin verran osallisuutta ja sen elementtejä lasten mukaan on myös kasvattajien ennalta suunnittelemissa tuokioissa. Tutkimuk-

sen lapset kokevatkin tärkeänä, että päiviin saataisiin lisää valinnanmahdollisuuksia. Heille on tärkeää, että päivissä on mielekästä toimintaa. (Virkki 2015, 103–106.)

Myös kasvattajien haastatteluissa nousi osallisuuden näkökulmasta tärkeimpänä esille leikki ja siinä olevat mahdollisuudet lasten osallisuuden lisäämiselle. Kasvattajat kokevat toimivansa lapsilähtöisesti, sillä he kuuntelevat lasta ja antavat heille mahdollisuuksia vaikuttaa omaan toimintaan. Lapsilähtöisessä toiminnassa kasvattajat pystyvät huomioimaan lapsen yksilöllisesti. Tärkeänä kasvattajat kokevat myös oman toiminnan, jonka mukaan heillä on herkkyyttä kuunnella lasta ja aistia hänen tarpeitaan. Osallisuuteen kasvattajien mukaan kasvetaan vastuullisuuden lisääntyessä sääntöjen kautta. (Virkki 2015, 113–116.)

Virkin (2015) tutkimuksen mukaan suurimpana osallisuuden mahdollistajana toimii leikki. Haastatteluissa tuli esille se, että niin lapset kuin kasvattajatkin kokevat tämän tärkeimmäksi ja toisaalta ainoaksi osallisuuden muodoksi. Lapset haluaisivat enemmän mahdollisuuksia vaikuttamiseen, mutta kasvattajien mukaan tätä voidaan lisätä vasta, kunhan omasta toiminnastaan osaa kantaa vastuuta. Tässä onkin yksi vaikeus, mikä liittyy osallisuuden lisäämiseen. Jos lapselle ei anneta mahdollisuuksia osallisuuteen pienestä pitäen, ei hänen vastuullisuutensa pääse kehittymään. Olisi siis tärkeää antaa lapsille rohkeasti mahdollisuuksia vaikuttamiseen ja sen kautta oppimiseen.

8 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

8.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli etsiä kirjallisen kyselyn avulla keinoja alle 3-vuotiaiden osallisuuden lisäämiseen varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksemme keskittyi siihen, mitä kaikkia mahdollisuuksia ammattikasvattajat näkevät tähän aiheeseen liittyen. Osallisuudesta puhutaan tänä päivänä paljon ja pienilläkin lapsilla on oltava oikeus omien mielipiteiden ilmaisuun. Tavoitteena oli tuoda esille ammattikasvattajille keinoja siihen, miten osallisuutta voitaisiin lisätä varhaiskasvatuksen arjessa.

Opinnäytetyömme tutkimuskysymykset olivat:

- Millä tavalla alle 3-vuotiaiden osallisuutta saataisiin lisättyä varhaiskasvatuksessa?
- Mikä on osallisuuden tilanne ryhmissä tällä hetkellä?
- Onko toiminta, johon alle 3-vuotiaan pystyvät vaikuttamaan riittävä?
- Onko kasvattajilla halukkuutta osallisuuden lisäämiseen omassa ryhmässään?

Olettamuksemme oli, että osallisuus päiväkodin pienimmillä on vähäistä ja yleensä se rajoittuu leikin sekä joidenkin ohjattujen toimintojen, kuten käden- taidot, muskari tai tarinatuokiot ympärille. Halusimme etsiä tutkimuksellamme erilaisia mahdollisuuksia osallisuuden lisäämiselle, joita jokainen kasvattaja voi käyttää oman ryhmänsä kanssa. Erityisesti halusimme antaa kasvattajille uusia välineitä osallisuuden lisäämiseen arjen perustoiminnoissa. Selvitimme kyselyn avulla niitä keinoja, joita kasvattajat käyttävät tai voivat käyttää lisäämään pienten lasten osallisuutta arjessa.

8.2 Laadullinen tutkimus

Lähestyimme opinnäytetyötämme laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen kautta. Yleisesti laadulliset tutkimukset perustuvat ajatukseen, jossa merkityksiä pidetään keskeisessä asemassa. Laadullinen tutkimus korostaa nimenomaan ihmistä kokijana maailmassa, jossa hän elää. Myös ihmisen toimijuus ja havainnointi korostuvat. Nämä tekijät ovat yhteydessä niin paikkaan, aikaan kuin tilanteisiinkin. (Ronkainen ym. 2014, 81–82.) Lyhyesti sanottuna laadullisella tutkimuksella pyritään ilmiön kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen (Kananen 2015, 70).

Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on saada esille ihmisen omat ajatukset ja kuvaukset todellisuudesta sekä kyseenalaistamaan vanhoja ajatusmalleja ja tuomaan tulokset esille niin, että ne antavat mahdollisuuden ajatella toisin (Vilkkä 2015, 118, 195). Halusimme nimenomaan lähteä selvittämään mitä ajatuksia Norlandia päiväkotien kasvattajilla on osallisuuden suhteen ja auttamaan heitä näkemään uudet mahdollisuudet opinnäytetyömme avulla. Näiden

tekijöiden pohjalta myös meidän tutkimustyömme rakentui ja näin ollen olimme laadullisen tutkimuksen ytimessä.

Tutkimusaineisto laadullisessa tutkimuksessa on yleensä tekstiä. Teksti voi syntyä erilaisin menetelmin. Näitä ovat mm. haastattelut, havainnoinnit, päiväkirjat, omaelämäkerrat, kyselyt jne. Omassa tutkimuksessamme päädyimme harkinnan jälkeen kirjallisen kyselyn tekemiseen kasvattajille, jotta saimme vastauksia tutkimusongelmaan. (Eskola & Suoranta 2008, 15–16.) Kysely onkin yksi tavallisimmista laadullisen tutkimuksen aineistonkeruu tavoista. Tässä vastaaja lukee itse kysymykset ja vastaa niihin kirjallisesti. Kirjallisen kyselyn etu on se, että vastaaja voi vastata kyselyyn nimettömänä ja näin ollen vastaaja jää tuntemattomaksi. (Vilkkä 2015, 94–96.)

Kun kyselylomaketta lähdetään tekemään, on tärkeää, että kysytään niitä kysymyksiä, mitä tutkimussuunnitelmassa halutaan selvittää. Tutkimussuunnitelman ja kyselylomakkeen tulee siis olla erottomasti yhdessä koko prosessin ajan. Kyselyn kysymykset voivat olla monivalintakysymyksiä, avoimia kysymyksiä tai sekamuotoisia kysymyksiä. Kun vastaajia halutaan rajoittaa kysymysten avulla mahdollisimman vähän, on hyvä käyttää avoimia kysymyksiä. Kysymysten muotoilussa on syytä olla tarkkana ja käyttää kysymysten tekemisessä johdonmukaisuutta. Tämä helpottaa kyselyyn vastaamista. (Vilkkä 2015, 105–109.)

Laadimme siis kyselyn käyttäen avoimia kysymyksiä alle 3-vuotiaiden kasvat-
tajille, koska avoimilla kysymyksillä saimme laajempaa ymmärrystä sekä tie-
toa kuin suljetuilla kysymyksillä. (Ks. myös Kananen 2014, 79.) Rakensimme
kyselyn erilaisten teemojen ympärille. Tämän avulla pyrimme ymmärtämään ja
saamaan käsityksen ilmiöstä, jota tutkimme. Näin ollen vastausten avulla ra-
kensimme yksityiskohdista kokonaiskuvan. (Ks. myös Kananen 2014, 71–77.)
Kyselyä laatiessamme avointen kysymysten avulla pidimme tärkeänä välttää
kysymyksiä mihin vastaus olisi ollut: kyllä tai ei, sillä nämä vastaukset olisivat
johtaneet liian suppeaan aineistoon. Laadullisen tutkimuksen kysymysten
asettelun tulee olla avoimia ja niissä ei saa olla liikaa rajoittavia tekijöitä, jotta
vastaajat voivat kertoa laajemmin tutkittavasta ilmiöstä omin sanoin. (Kana-
nen 2017, 91–93.)

8.3 Työn toteutus

Idea opinnäytetyölle syntyi syksyllä 2019 luettuamme opinnäytetyön, joka käsittelee alle 3-vuotiaiden osallisuutta. Tässä opinnäytetyössä tutkittiin, minkä verran alle 3-vuotiailla on mahdollisuuksia osallisuuteen omassa arjessaan. Tämän opinnäytetyön jatkokysymys oli: ” Kuinka tätä pienten lasten osallisuutta voisi konkreettisesti lisätä oppimisympäristöissä?”. Lähdimme siis suunnittelemaan omaa työtämme tämän pohjalta.

Varsinainen prosessimme alkoi helmikuussa 2020, kun osallistuimme opinnäytetyön seminaareihin ja kävimme kuuntelemassa niin suunnitelmia kuin valmiita opinnäytetöitäkin. Samaan aikaan olimme yhteydessä työelämäkumppaniin ja suunnittelimme alustavasti tutkimuksemme aiheita sekä toteuttamismahdollisuuksia. Oman ideapaperimme palautimme toukokuussa 2020.

Heti kesän alussa pidimme opinnäytetyöohjaajamme kanssa ensimmäisen suunnittelupalaverin. Kesän 2020 aikana kirjoitimme suunnitelman valmiiksi. Suunnitelman esitimme verkkoseminaarissa syyskuussa 2020. Suunnitelmaseminaarin jälkeen kirjoitimme teoriaosuuteen lisää aineistoa ennen kuin lähetimme kyselyt kasvattajille. Kirjalliset sopimukset työelämäkumppanin kanssa teimme suunnitelman esittämisen jälkeen.

Alkuperäinen ideamme oli lähestyä Norlandia päiväkotien henkilökuntaa teemahaastatteluiden kautta. Vallitsevan koronapandemiatilanteen ja sen pahentumisen takia täytyi tilalle keksiä toinen keino tutkimusmateriaalin keräämiseen, koska ulkopuolisten pääsy päiväkoteihin olisi ollut hyvin vaikeaa tai mahdotonta vallitsevien suositusten ja rajoitusten vuoksi. Päädyimme tekemään kyselyn, joka muodostui avoimista kysymyksistä. Koimme kyselyn antavan meille saman hyödyn kuin teemahaastattelukin. Kyselyllä pystyimme myös taata vastaajien yksityisyyden, koska vastaukset tehtiin nimettöminä.

Kyselylomakkeen teimme lokakuun 2020 aikana. Laadimme kuusi avointa kysymystä osallisuusteeman ympärille. Kyselyn mukana lähetimme saatekirjeen, jossa kerroimme itsestämme sekä opinnäytetyömme tarkoituksesta. Ohjeet kyselyyn vastaamisesta sekä aikataulusta kerroimme sähköpostilla, jonka liit-

teenä kysely sekä saatekirje olivat. Avointen kysymysten avulla saimme tietää, mitä kukin kasvattaja ajattelee osallisuudesta ja sen ilmenemisestä. Kyselyn avulla selvitimme kuinka kasvattajat kokevat lapsen osallisuuden ja millä tasolla se on tällä hetkellä heidän ryhmässään sekä erilaisissa toiminnoissa arjessa. Halusimme tietää myös, miten osallisuus otetaan huomioon suunniteltaessa toimintaa ja mitkä ovat keinot, jolla tätä osallisuutta saataisiin lisättyä. Kyselyn lähetimme sähköpostin välityksellä lokakuussa 2020 kolmen päiväkodin esimiehille, jotka välittivät ne eteenpäin oman talonsa alle 3-vuotiaiden ryhmän/ryhmien kasvattajille. Vastauksia saimme kolmen esimiehen lisäksi kuudelta kasvattajalta. Jokainen kyselyyn vastannut esimies toimii alle 3-vuotiaiden ryhmässä vastuullisena varhaiskasvatuksen opettajana. Vastausaika kyselyyn annoimme kaksi viikkoa. Vastaukset saimme marraskuun alussa joko sähköpostilla (5 kpl) tai paperiversiona (4 kpl) suoraan päiväkodilta noudettuna.

Vastauksia saimme jokaiselta pienten ryhmän kasvattajalta, yhteensä yhdeksän kappaletta. Yhden päiväkodin kasvattajat olivat halunneet vastata yhdessä kyselyyn, joten jos jokainen olisi vastannut yksilöllisesti, niin olisimme saaneet vastauksia 11 kappaletta. Laadullisessa tutkimuksessa vastausten määrällä ei niinkään ole ratkaisevaa tekijää, vaan sillä minkälaisia vastaukset ovat ja millä tavalla ne on purettu ja analysoitu (Kananen 2017, 126). Kyselyjen purun ja analyysin teimme marraskuussa 2020. Valmiin työmme esitimme alkuvuodesta 2021.

8.4 Aineiston analyysi

Kvalitatiivisen tutkimuksen analyysitapoja on monia. Monien tapojen hyvä puoli on nimenomaan siinä, että mikäli yksi tapa ei johda mihinkään, aina on mahdollista soveltaa toista tapaa. Erilaisia analyysitapoja ovat mm. kvantitatiiviset analyysitekniikat, teemoittelu, tyypittely, sisällönerittely tai -analyysi. Opinnäytetyössämme aineiston analyysin suoritimme erilaisten teemojen ympärille. Tämän vahvuutena oli se, että sillä voitiin vertailla erilaisten asioiden ilmentymistä ja esiintymistä aineistossa. Onnistuakseen tämä vaati kattavaa vuorovaikutusta teorian ja aineiston välille. Tämän analyysin avulla saimme käytännöllistä ja olennaista tietoa tutkittavasta aiheesta. (Eskola & Suoranta 2008, 159–180.)

Aineiston analyysimenetelmänä käytimme sisällönanalyysiä. Kuvasimme tutkimusaineistoa sanallisesti. Tällä pyrimme etsimään aineistostamme merkityksiä sekä erilaisia kokonaisuuksia tutkittavan aiheen ympärillä. Aineiston tiivistämisessä sekä selkeyttämisessä oli tärkeää pitää mielessä, että sen sisältämä informaatiota ei saa kadottaa. Analysoinnin tarkoituksena oli lisätä informaatioarvoa luomalla aineistosta mielekäs, selkeä ja yhtenäinen kokonaisuus. Aineiston selkeyttämisellä luotiin pohja luotettaville johtopäätöksille. Teimme sisällönanalyysin eri osissa. Ensin aineistosta täytyi karsia kaikki turha tieto pois, toiseksi aineisto käytiin läpi niin, että sinne merkittiin asiat, jotka olivat kiinnostavia tutkimuksen kannalta. Lopuksi aineisto järjesteltiin. Tämä tehtiin teemoittelun avulla. (Ks. myös Tuomi & Sarajärvi 2009, 91–93, 107–108.)

Opinnäytetyömme aineiston keräsimme kirjallisen kyselyn avulla. Saatuamme vastaukset järjestimme aineiston teemoittelemalla, jotta saimme selvyuden, mitä eri aiheista oli ajateltu. Teemoittelulla haimme nimenomaan aineistoa erilaisista aiheista. Aineiston pilkoimme ja ryhmittelimme erilaisten teemojen mukaan. Näin mahdollistimme vertailun tiettyjen teemojen välillä. Tässä vaiheessa oli tärkeää tutkia, mitä mistäkin aiheesta oli vastattu eikä vastausten lukumäärällä ollut merkitystä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92–93.) Vastauksista etsimme tietoa eri otsikoiden alle. Nämä olivat ”osallisuus tällä hetkellä”, ”osallisuutta lisäävät keinot” sekä ”osallisuutta estävät tilanteet”.

9 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa käsittelemme kyselyn tuloksia. Opinnäytetyössämme halusimme nimenomaan selvittää, mitä keinoja olisi lisätä osallisuutta Norlandian päiväkotien arjessa Jyvässeudulla. Selvitimme avoimilla kysymyksillä, mikä on tämän hetken tilanne arjen toiminnoissa sekä ryhmän toiminnassa ylipäätään osallisuutta silmällä pitäen. Avaamme tutkimuksen tulokset kyselyssä nousseiden teemojen ympärille. Kyselyistä nostamme suoria lainauksia monipuolistamaan tuloksia.

Kyselyymme saimme vastauksia yhteensä yhdeksän kappaletta kolmesta Norlandian Jyväskylässä toimivasta päiväkodista. Mielestämme vastauksia tuli riittävä määrä. Suuremmalle vastausten määrälle ei mielestämme ollut tarvetta, sillä uskomme, että tulokset eivät olisi monipuolistuneet merkittävästi.

Kaikki kyselyyn osallistuneet kasvattajat työskentelevät Jyväskylän alueella sijaitsevilla päiväkodeilla. Kahdessa päiväkodissa toimii yksi alle 3-vuotiaiden ryhmä, mutta yhdessä päiväkodissa alle 3-vuotiaita on niin paljon, että heillä on toiminnassa kaksi pienten ryhmää. Ryhmät on jaettu niin, että toinen ryhmä muodostuu lapsista, jotka ovat lähes 3-vuotiaita ja toisessa ryhmässä ovat tätä pienemmät lapset. Kaikki päiväkodit sijaitsevat eri puolilla Jyväskylää ja ovat tiloiltaan sekä painotusalueiltaan erilaisia. Yleisesti ottaen päiväkotien toiminnassa painottuvat aktiivinen liikkuminen lähiympäristössä, säännöllinen Metsämörri-toiminta sekä kädentaidot. Yksilölliseen pienryhmätoimintaan panostetaan jokaisessa päiväkodissa. (Norlandia päiväkodit 2020.) Vaikkakin päiväkodit ovat erilaisia, olivat vastaukset osallisuuskysymyksiin saman suuntaisia.

9.1 Lasten osallisuus lapsiryhmässä

Kysyttäessä mitä lasten osallisuus mielestäsi on, kaikki vastaajat pitivät tärkeänä, että lapsi nähdään aktiivisena toimijana omassa ympäristössään. Heitä kuunnellaan, huomioidaan ja havainnoidaan. On tärkeää, että lapsi oppii, että hänen mielipiteillään on väliä ja omaa tahtoa saa olla. Toki lapsen persoona on otettava huomioon, sillä lapset tulee hyväksyä omana itsenään. Se, millä tavalla kukin lapsi oman mielipiteen ilmaisee, on tärkeää. Nämä kaikki tulee ottaa huomioon, kun suunnitellaan tavoitteellista toimintaa arjessa.

Vaikkakin lapset saavat ilmaista omaa tahtoaan monipuolisesti, korostettiin vastauksissa aikuisen vastuuta. Loppujen lopuksi aikuisella on aina vastuu lapsen asioista, turvallisuudesta sekä terveydestä. Puolet vastaajista korosti omilla vastauksillaan nimenomaan sitä, että kaikkea haluamaansa ei voi saada periksi, jos katsotaan, että tämä on haitallista tai turvatonta toteuttaa päiväkodin arjessa. Kaikki vastaajat pitivät tärkeänä, että lasta tuetaan hänen luontaisessa tavassaan olla utelias. Lapsen annetaan tutkia ja kokeilla yksin sekä yhdessä aikuisten ja muiden lasten kanssa.

Jotta voidaan miettiä, millä tavoin ja keinoin osallisuutta voidaan lisätä, oli tärkeää selvittää kyselyllä, millä tasolla se tällä hetkellä on. Tässä vastaukset jakautuivat täysin kahtia. Toiset kertoivat, että osallisuus on hyvällä tasolla ja

toisissa vastauksissa vastaajien mielestä oli paljon parannettavaa. Jos osallisuutta oli ryhmässä vähän, oli usein syynä arjen kiire ja hektisyys.

Usein arjen kiireessä ja hetkisessä päivässä ensimmäisenä jää harmillisesti osallisuus vähemmälle. Tuntuu, ettei aika riitä jokaisen lapsen osallisuuden huomioimiseen.

Jos ryhmässä osallisuus koettiin hyvänä, lapsia oli ehditty syksyn aikana tarkkaan havainnoimaan. Yksi vastaaja oli tehnyt lasten vanhemmille kyselyn, jonka avulla hän oli selvittänyt lapsen mieltymyksiä ja toiveita. Myös se, että on ehtinyt syksyn aikana tutustua lapsiin, on auttanut siinä, että osallisuutta on saatu lisättyä. Kun lapset tulevat tutuksi, kasvattajat oppivat ”lukemaan” heitä. Kasvattajien ammattitaitoa ja sensitiivistä huomioimista korostettiin, jotta he huomaavat lapsen sen hetkisen tunteen ja vireystilan.

Toinen vastauksista noussut asia oli pienryhmätoiminta. Pienryhmätoiminta auttaa kasvattajia tutustumaan oman ryhmänsä lapsiin paremmin. Mitä paremmin kasvattaja tuntee oman ryhmänsä lapset, sitä enemmän heitä voi auttaa kertomaan oman mielipiteensä. Toki pienryhmä auttaa vastaajien mukaan myös siihen, että lapset uskaltavat ilmaista itseään rohkeammin tutussa porukassa.

9.2 Osallisuus arjen toiminnoissa sekä ohjatuissa hetkissä

Tämänhetkistä tilannetta osallisuutta selvitettäessä, kysyimme, miten osallisuus näkyy tällä hetkellä arjessa tai ohjatuissa toiminnoissa. Päiväkodin arjen toiminnoiksi kyselyssä määritimme ruokailun, wc-käynnit, päiväunet ja pukeamisen sekä vapaan leikin. Nämä vievät alle 3-vuotiaiden kanssa päivästä suuren osan. Ohjatuilla toiminnoilla tarkoitimme askartelu- ja muskarihetkiä, aamupiirejä ja liikuntatuokioita.

Ruokailussa monet vastaajista pitivät osallisuutta vähäisenä, sillä lapsille ruoka annostellaan valmiiksi. Vastauksissa tuotiin myös esille se näkökulma, että vähäruokaisemmille lapsille ruokaa annostellaan vähemmän, joka tukee lasten osallisuutta ruokailutilanteessa. Vastauksissa painotettiin sitä, että ruokailussa ei pakoteta ketään syömään, joten osallisuus näkyy näin ollen lapsen

valintana syödä tai olla syömättä. Lapsia kannustetaan maistamaan ja leivän sekä maidon saa yhtä aikaa ruoan kanssa. Monessa vastauksessa kävi ilmi, että yksi osallisuuden lisäämisen keino olisi, että lapsen olisi hyvä antaa valita itse oma istumapaikkansa ruokailussa. Yhdestä vastauksesta kerrottiin, että istumapaikan valintaan annetaan välillä mahdollisuus.

Ruokailussa huomioidaan vähäruokaisimmat lapset ja kannustetaan ensin esim. yhden lusikallisen verran maistamaan. Kun lautasella on ruokaa vain yhden lusikallisen verran, saa lapsi sitä kautta myös onnistumisen hetkiä ruokailutilanteeseen.

Vastauksissa nousi esille, että wc-käynteihin sekä päiväuniin osallisuutta on hankala toteuttaa. Lapsi ei voi itse päättää, milloin vaippa vaihdetaan, sillä aikuisen tehtävänä on varmistaa lapsen terveys ja hygieenisuus. Toki herkällä korvalla vastaajat kertovat kuuntelevansa lapsia ja jokaisen valmius siirtyä esimerkiksi potalta pöntölle ajoitetaan lapsen kannalta oikeaan hetkeen.

Alle 3-vuotiaiden ollessa kyseessä kaikki menevät päiväunille. Osallisuuden kannalta mieluisan unikaverin mukaan ottaminen sekä yksilöllisten unimäärien huomioiminen ovat tärkeitä. Unimäärän huomioiminen ilmeni kaikissa vastauksissa.

Jos joku lapsi nukkuu luonnostaan lyhyemmät unet, ei häntä viedä nukkariin ensimmäisenä, vaan joko viimeisten joukossa tai vasta selvästi myöhemmin kuin muut. Tässä on taustalla aikuisen havainnointi lapsen tarpeista ja edusta.

Pukemisessa tärkeimpänä vastaajat pitivät pienryhmätoimintaa ja sen tuomaa rauhallisuutta itse pukemistilanteeseen. Tällöin on mahdollista sanoittaa lapselle tapahtumia ja kohdata lapsi yksilöllisesti. Lapsille annetaan mahdollisuus pukea vaatteet omassa järjestyksessä, mutta lopulta aikuinen on kuitenkin se, joka päättää säänmukaisen vaatetuksen. Toki joitakin valintoja lapset saavat itse tehdä, kuten kummatko rukkaset tai kumman pipon haluaa laittaa.

Ohjatuissa toiminnoissa ja leikeissä lasten osallisuus on kaikkien vastaajien mukaan korkeimmalla tasolla. Kädentöissä tuotosten annetaan olla lasten nä-

köiset ja laulutuokioille lapset saavat toivoa omia suosikkilaulujaan. Toki puolet vastaajista olivat sitä mieltä, että itse suunnitteluun kaivattaisiin enemmän lasten osallisuutta. Tässä on tärkeää, että suunnitelmat ovat joustavat, jotta toimintaa voidaan herkästi muuttaa päivän aikana. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi lapsilta nousseet idea tai jos leikit ovat hyvässä vauhdissa, ei ole mitään aihetta keskeyttää niitä suunnitellun toiminnan takia.

Toiminnassamme yritämme mahdollisuuksien mukaan tarttua lasten kiinnostuksen kohteisiin. Suunniteltu laulutuokio vaihtuu helposti toivelauluihin.

Kaikkien vastauksissa kävi ilmi, että mihinkään toimintaan ei kenenkään ole pakko osallistua, vaan jokainen lapsi saa itse päättää ottaako osaa tuokiolle vai ei. Varsinkin ryhmän pienimmille eli 1- vuotiaille, annetaan vapaus tutkia ympäristöään turvallisissa puitteissa. Leikkien osalta lapset saavat leikkiä vapaasti niitä leikkejä, mitä itse haluavat ja kenen kanssa haluavat. Leikkitilojen järjestelyyn ovat osallistuneet niin aikuiset kuin lapsetkin.

9.3 Toiminnot, joissa osallisuus on riittäväällä tasolla

Osallisuuden lisäämistä koskevassa tutkimuksessa on hyvä tiedostaa myös asiat, joiden koetaan olevan jo vastaajien mielestä riittäväällä tasolla. Saimmekin kysymykseen, ”Onko jotain toimintoja missä osallisuus on mielestäsi riittäväällä tasolla?” erilaisia vastauksia ja yksi vastaajista oli jättänyt vastaamatta tähän kysymykseen.

Vastauksissa ilmeni esimerkiksi ihan arkitilanteita koskevia asioita, kuten se, että lapset saavat osallistua pukemistilanteeseen riittävästi ja ulkona lapset saavat puuhailla haluamallaan tavalla. Myös askarteluhetkillä koettiin lasten osallisuuden olevan riittävää, koska lapset saavat tehdä oman näköisiä tai taideteoksia, eikä niiden haluta näyttävän liian aikuisten tekemiltä. Wc-käynneillä lasten osallisuuden koettiin olevan sillä tasolla, mihin alle 3- vuotias lapsi on kykenevä osallisuuttaan käyttämään. Ruokailunkin osallisuus koettiin olevan hyvällä tasolla, mutta siinä kuitenkin vielä työyhteisön kanssa olisi vastaajien mukaan hieman parantamisen varaa. Myös lasten mieltymykset, tarpeet ja toiveet oli vastausten mukaan otettu hyvin huomioon päiväkodin arjessa. Lasten

yksilöllisyyden huomioiminen ja vuorovaikutussuhteen luominen aikuisen ja lapsen välille koettiin riittäväksi.

Esim. Ulkoilussa lapset saavat tehdä mitä haluavat. Ja koen, että ryhmässäni lasten toiveet, mieltymykset ja tarpeet otetaan huomioon tuokioilla.

Alle 3-vuotiaiden lasten osallisuus koettiin yleisesti huomioitavan päiväkodin arjessa hyvin ja sen koettiin olevan myös resursseihin nähden hyvällä tasolla. Vastauksista tuli myös usein ilmi, että aina kaikissa asioissa lasten osallisuutta voisi kuitenkin parantaa ja aikuisten läsnäoloa lisätä. Ainoastaan yhdessä vastauksessa koettiin, että kaikki toiminnot ovat jo riittävällä tasolla osallisuutta ajatellen.

9.4 Osallisuuden lisääminen alle 3-vuotiaiden ryhmissä

Kysyimme kyselyssämme Norlandia päiväkotien kasvattajilta: "Millä tavoin osallisuutta voisi lisätä alle 3-vuotiailla?". Tämä kysymys on hyvin oleellisessa osassa tutkimustamme, koska tutkimustuloksissamme haluamme tehdä näkyväksi juuri sitä, miten osallisuutta saataisiin lisättyä alle 3- vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa.

Vastauksista kävi ilmi monenlaisia keinoja osallisuuden lisäämiseksi. Vastauksista nousi esille, että varhaiskasvatuksen rakenteita muuttamalla saataisiin aikaan paljon osallisuuden lisäämistä, tästä esimerkkinä annettiin ryhmäkokojen pienentäminen tai vastaavasti henkilökunnan lisääminen.

Lasten osallisuuden lisäämiseen alle 3-vuotiaille tarvitaan ehdottomasti pienempiä ryhmäkokoja tai enemmän henkilökuntaa, jolloin olisi aikaa tarttua pieniimpiinkin hetkiin, olla läsnä ja havainnoida lasta.

Kasvattajien lisäkoulutuskin osallisuutta ajatellen tuli ilmi vastauksista ja alle 3-vuotiaiden lasten osallisuuden ymmärtämiseen ja siihen kuuluvaan tietotaitoon osoitettiin kiinnostusta. Alle 3-vuotiaiden osallisuuden lisäämiseen ehdotettiin myös koko työyhteisölle/organisaatiolle kehitettäviä työkaluja lasten vaikuttamisen sekä palautteen keräämisen tueksi. Vastauksista tuli myös ilmi, että yli

3-vuotiaille lapsille on käytössä itsearviointilomake, voisiko siis myös alle 3-vuotiaille olla joku vastaava?

Parissa vastauksessa pohdittiin myös sitä, että erilaisilla teemapäivillä ja retki-kohdetoiveita kuuntelemalla saataisiin alle 3-vuotiaiden lasten osallisuutta näkyvämmäksi. Myös lasten vanhempien apua käyttäen saataisiin vastauksien mukaan lasten osallisuutta entistä paremmin esille. Vanhemmilta voitaisiin kysellä enemmän lapsen mielenkiinnon kohteista kotona ja näin ollen tätä lapsille mieluisaa toimintaa voitaisiin toteuttaa myös päiväkodissa. Lasten keskustelua tulisi myös kuunnella herkällä korvalla, koska keskustelusta voisi poimia monia hyviä ideoita. Aikuisen läsnäoloa yleensäkin pidettiin lasten osallisuuden edistäjänä.

Alle 3-vuotiaille lapsilla sanallinen kommunikointi ei välttämättä ole aina ihan selvää, joten vastauksista kävi ilmi, että kuvia tulisi käyttää enemmän lasten itseilmaisun tukena. Leikkiympäristön suunnittelussakin kuvakortit olisi hyvä ottaa mukaan, jotta lapsi, voisi niitä käyttäen ilmaista, millaiseen leikkiin haluaa ryhtyä. Toiminnan arviointiin alle 3-vuotiaiden kanssa voitaisiin käyttää hymynaamakortteja, jotta saataisiin selville, oliko toiminta lapsia miellyttävää vai ei.

Lapset voi ottaa mukaan, vaikka leikkiympäristön suunnitteluun. Esim. Lapsi voi kuvien avulla kertoa, mitä hän haluaa leikkiin lisää tai mitä leikkiä hän haluaa mennä leikkimään vai haluaako hän kenties lukea kirjaa jne.

Päivätoiminnoissa lasten osallisuuden lisäämiseen tuli ehdotuksena, että lapsille annettaisiin parempi mahdollisuus ruokailussa tai aamupiirillä istumapaikan valintaan. Vastauksista nousi myös esille, että aamuisin, kun lapsi saapuu päiväkodille, voisi hänelle antaa esimerkiksi kaksi eri vaihtoehtoa, josta saa valita, mitä haluaa alkaa tekemään. Tällä tavoin saataisiin lapsen osallisuutta esiin jo heti aamusta. Projektimaista työskentelyä ehdotettiin, jotta ihan pienimmätkin kerkeisivät kunnolla mukaan toimintaan, ennen kuin aihe jo vaihtuu. Myös systemaattisempi lasten havainnointi tuli ilmi osallisuuden lisäämisekeinona, tällä tavoin pystyttäisiin löytämään paremmin lapsen mieltymyksiä. Myös päivärhythmin tärkeys otettiin vastauksissa esille lasten osallisuuden edistäjänä.

Muutamissa vastauksissa ei alle 3-vuotiaan osallisuuden lisäämistä kaivattu, vaan oltiin tyytyväisiä nykytilanteeseen. Alle 3-vuotiaalle tärkeintä ovat aikuisen syli, turva ja läsnäolo. Myös lapsen kokeilunhalun mahdollistaminen turvallisisissa puitteissa on tärkeää pienille lapsille. Näiden edellä mainittujen asioiden kautta aikuiselle syntyy herkkyyys lapsen yksilölliselle osallistamiselle. Tämä näkyy niin arjentoiminnoissa kuin ohjatuissa tuokioissakin.

9.5 Lasten osallisuuden huomioiminen pedagogisen toiminnan suunnittelussa

Pedagogista toimintaa suunniteltaessa on lasten osallisuus otettava huomioon. Halusimme selvittää, ottavatko kasvattajat tämän asian aktiivisesti mukaan toiminnan suunnittelussa ja millä tavalla. Kaikista vastauksista kävi ilmi, että jokaisen lapsen tulee saada osallistua toimintaan omien taitojensa mukaisesti. Esimerkiksi askarteluja suunniteltaessa otetaan lasten eritasoiset valmiudet (taitotaso, ikä) huomioon, osa saattaa käyttää pensseliä, osa telaa ja osaa maalaa vielä käsillään. Myös esimerkiksi kuvasuunnistuksessa rattaissa istuvat pienet on otettava huomioon, koska he kokevat toiminnan eri tavalla kuin kävellen kulkevat lapset. Rattaissa ei esimerkiksi voi matkia eläinten liikkeitä samalla tavalla kuin jalkaisin liikuttaessa. Pedagogista toimintaa voi suorittaa, vaikka lasten autoleikin aikana, tällöin voi harjoitella mm. kaveritaitoja ja omien tunteiden säätelyä.

Jos lasten mieltymys on autot, voi autoleikeissä mainiosti ja helposti harjoitella kuinka kaverin kanssa toimitaan tai mallintaa lapsille, kuinka tunteita säädellään.

Ryhmässä nousseet kiinnostuksen kohteet, kuten hämähäkit ja ötökät, ovat hyvä pohja pedagogiselle toiminnalle. Vastauksissa tuli myös esille se, että pedagogista toimintaa suunniteltaessa on hyvä ottaa huomioon se, että turhaa paikoillaan istumista ei olisi paljoa, vaan olisi hyvä pitää toiminta toiminnallisenä.

Vastauksista kävi myös ilmi, että toiminnalla on hyvä olla vahva aikuisen laaitima perusrunko, jota voidaan muokata lasten mielenkiinnon kohteet ja yksilöllisyys huomioon ottaen. Näistä saadaan tietoa havainnoimalla, kyselemällä ja

keskustelemalla. Lasten osallisuutta yritetään toteuttaa parhaan mukaan. Spontaanisuudelle on pedagogisessa toiminnassa jätävä alle 3-vuotiaiden kanssa tilaa. Suunnitelmien muuttuminen pedagogisessa toiminnassa on normaalia, lasten vireytystä tulee huomioida ja jos lapsilla on parempia ideoita, ne voidaan toteuttaa.

Suunnitelmat saattavat myös muuttua, mikäli lasten vireytystä ei ole sopiva juuri kyseiseen asiaan kyseisenä päivänä, tai jos lapsista huokuu parempia ajatuksia.

Lasten osallisuudesta puhutaan myös vasu-keskusteluissa ja ryhmävasuissa ja näin perheiden kuin lastenkin osallisuus huomioidaan päiväkodin pedagogisissa toiminnoissa. Päiväkodin aikuiset jakavat tietoa lapsista toisilleen työn lomassa sekä työtiimien tiimisuunnitteluissa. Tällä tavoin huomioidaan lasten osallisuutta ja toimitaan varhaiskasvatussuunnitelmien tavoitteiden mukaisesti. Vastauksista kävi myös ilmi, että henkilökunnan tulisi unohtaa ajattelu: *koska näin on aina ennenkin tehty.*

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Alkuolettamuksemme oli, että alle 3-vuotiaiden osallisuus päiväkotiryhmissä on aika vähäistä. Vastausten perusteella tulimme siihen tulokseen, että osallisuus on keskinkertaisella tasolla. Monessa vastauksessa mietittiin, että tilanteeseen voi sokeutua ja osallisuutta onkin enemmän, mitä vastaajat kokevat. Uskomme, että sokaistuminen on hyvinkin mahdollista, koska monet asiat päiväkodin eri tilanteissa tulevat kasvattajilta luonnostaan, eikä niitä tule ajateltua lasten osallisuudeksi.

Tutkimustulosten perusteella osallisuutta voitaisiin lisätä aktiivisella havainnoinnilla sekä pienryhmätoiminnalla. Havainnoimalla kasvattajat pystyvät saamaan tietoa mm. lapsen persoonasta ja oppimisesta. Pienryhmätoiminnassa kasvattajat oppivat tuntemaan lapset yksilöllisemmin ja näin ollen kannustamaan heitä esittämään omia ideoitaan. Myös joustavuus arjen toiminnassa sekä uskallus suunnitelmien muuttamiseen lasten ideoiden tullessa vastaan ovat tärkeitä osallisuuden lisäämisessä

10.1 Osallisuus tällä hetkellä

Kyselyn vastaukset osallisuudesta tällä hetkellä eivät muodostaneet homogeenistä ryhmää, vaan vastaukset jakautuivat eri leireihin. Vastauksista ilmeni, että toiset ajattelevat osallisuuden tilanteen olevan erittäin hyvä, kun taas toiset pitivät osallisuuden määrää vähäisenä. On vaikea sanoa, miksi vastaukset jakautuivat näin eri tavalla. Yksi syy voi olla, että kaikki vastaajat kokevat osallisuuden eri tavalla ja jokaisella kasvattajalla on omat ”vaatimuksensa” tämän osalta. Uskomme, että pitkälti tähän vaikuttaa myös se, millä tasolla koko päiväkodissa osallisuutta ajatellaan. Vaikkakin kaikki kolme päiväkotia ovat saman ketjun omistuksessa ja toimintaperiaatteet ovat samat, jokainen toimii kuitenkin omalla tavallaan. Kasvattajien luoma henki ja päiväkodin toimintatavat ovat jokaisella omanlaisensa.

Se miten vastaajat ajattelivat, mitä itse osallisuus on, oli kaikilla samansuuntaiset ajatukset. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 26–27) mainitaan osallisuudesta ja osallistumisesta seuraavaa: ”Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatuksensa kuuleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä.”

Vastauksista nousivat esille juuri mielipiteiden arvostaminen ja lasten mielenkiinnonkohteiden nostaminen osaksi perusarkea. Lapsilla tulee olla mahdollisuuksia vaikuttaa. Sensitiivinen ja arvostava kohtaaminen on kaiken a ja o. Tärkeää tässä on se, että lapsen puolesta asioita ei voida päättää, mutta mielipidettä ei myöskään joka asiaan tarvitse tai voi edes kysyä. Osallisuuden tarkoitus ei ole, että lapsi saisi kaiken tahtomansa läpi. Tärkeää on myös tunnistaa se, mikä vastauksistakin nousi esille, että lapsella on oikeus kieltäytyä toimintaan osallistumisesta. Osallisuutta on uskaltava sanoa tai näyttää oma mielipide myös tässä kielteisessä muodossa.

10.2 Osallisuutta lisäävät keinot

Tutkimustuloksista yhdeksi suurimmaksi osallisuuden lisäämisen mahdollisuudeksi nousi lasten havainnointi sekä yksilöllinen tunteminen. Ahonen (2017,

143–145) nostaakin havainnoinnin yhdeksi tärkeimmäksi tavaksi kehittää pedagogista toimintaa ja samalla lisätä arjessa lasten osallisuutta. Havainnoinnin avulla saadaan tietoa lapsen ajatuksista sekä kokemuksista. Alle 3-vuotiailla tämä havainnointi on erittäin tärkeässä asemassa, sillä puheen tuottaminen on vielä pienten ryhmässä monella lapsella kovin vähäistä. Aktiivisesti lapsia havainnoimalla saadaan selville heidän mielenkiinnonkohteensa.

Yksilöllinen tunteminen auttaa kasvattajaa toimimaan kunkin lapsen kanssa, lapsen omien toimintatapojen vaatimalla tavalla. Jokainen kasvattaja omalta osaltaan huolehtii lapsen yksilöllisistä tarpeista ja tekee avointa sekä toimivaa yhteistyötä kodin kanssa. Kasvattajalla on oltava herkkyyttä ja sensitiivisyyttä kuunnella lasta jokaisessa tilanteessa, jotta lapsen ideat pääsevät toteutukseen. On tärkeää tukea pienestä pitäen lapsen aloitteita tarttumalla sekä vastaamalla niihin. Kun lapsi oppii tähän heti pieneenä, kasvaa hänestä yksilö, jolla on uskallusta ja osaamista vaikuttaa asioihin. (Ahonen 2017, 70–71.)

Aikuisten suunnitelmien joustavuus on tärkeää, jotta pienten osallisuutta saadaan lisättyä. On osattava elää hetkessä ja tarpeen vaatiessa muuttaa omia etukäteissuunnitelmiaan. Kasvattajan tulee nähdä pedagoginen toiminta kokonaisuutena. Mikäli lasten leikki on hyvässä vaiheessa ja etenee hyvin, on tarpeetonta keskeyttää sitä ja tehdä jotain viikkosuunnitelman mukaan. Leikin kautta lapset oppivat monia tärkeitä taitoja tulevaisuuden varalle ja se on kasvattajille mitä mainioin pedagogisen suunnittelun väline. (Helenius & Lumme-lahti 2018, 57–64.) Useammassa vastauksessa kävikin ilmi, että leikkien halutaan jatkuvan ja suunniteltu toiminta tai tuokio voidaan pitää myöhemmin. Vastauksista sai hyvin sen käsityksen, että kasvattajat arvostavat leikkiä ja pitävät sitä tärkeänä osana lasten päivää.

Osallisuuden kannalta tärkeää on kannustaa lapsia mukaan toimintaan ja ideoidaan sitä. Tässä olisi nimenomaan tärkeää saada mukaan ne lapset, jotka ovat ryhmässä vähän hiljaisempia tai muuten vetäytyvät sivuun. Ryhmään tulisi luoda sellainen ilmapiiri, että kaikki uskaltautuisivat mukaan toimintaan. Kun lapsille annetaan mahdollisuus olla aktiivinen jäsen ryhmässään, hän oppii aktiivista oppijan asennetta. (Eskel & Marttila 2013, 84–86.)

Melkein kaikissa vastauksissa nostettiin yhdeksi tärkeäksi menetelmäksi pienryhmätoiminta. Tämä onkin vakiintunut vuosien aikana osaksi varhaiskasvatusta, kuitenkin niin, että käytännöt vaihtelevat suuresti eri yksiköiden välillä. Pienryhmätoiminnassa kasvattaja pystyy helpommin keskittymään lapsiin ja huomioimaan heitä yksilöllisesti. Näin kasvattaja oppii tuntemaan lapset nopeammin ja toiminnan suunnittelu lapsilähtöisesti on helpompaa. (Ahonen 2017, 110.)

Jotta pienryhmistä olisi apua osallisuuden lisäämisessä, on hyvä aika ajoin miettiä, kuinka ne on muodostettu ja mikä niiden ajatus on ollut. Osallisuuden kannalta ajateltuna ja kuten parissa vastauksessakin nousi esille, lasten ystävyysuhteilla on suuri merkitys. Vastauksissa ystävyysuhteiden luominen nähtiin hyvänä keinona osallisuuteen, koska ystävyysuhteiden kautta lapset oppivat vuorovaikutusta keskenään. Tämä onkin tärkeä taito niin osallisuuden kuin koko elämän kannalta.

Alle 3-vuotiaillekin oma ystävä ja leikkikaveri on tärkeä, jota kasvattajien tulisi pyrkiä toteuttamaan sekä kunnioittamaan pienryhmiä tehdessään. Osallisuus ei toteudu niissä pienryhmissä, jossa lapset joutuvat toimimaan niin, että he eivät tunne oloaan turvalliseksi eikä hyväksytyksi. Pienryhmän tulisikin olla kaikille jäsenilleen turvallinen paikka, jossa jokainen uskaltaa ilmaista oman mielipiteensä ja niistä syntyy kaikille kivaa yhteistä tekemistä. (Leinonen 2014, 28–29.)

Jotta jokainen lapsi voisi oppia sekä osallistua toimintaan, on tilat rakennettava lasten mukaan. Tilojen suunnittelussa olisi hyvä ottaa lapset mukaan, jotta kaikki pääsisivät konkreettisesti osallistumaan. Toimintaympäristön tulisi olla kannustava leikkiin ja oppimiseen. Tarvikkeiden ja pelien tulisi olla lasten saatavilla. Tällä tavoin lapset innostuvat helpommin kokeilemaan niitä sekä samalla oppivat uusia taitoja. Muunneltavuus tiloissa lasten mielenkiinnonkohteiden mukaan on avainasia. Lasten ideat ovat tärkeitä, sillä usein lapset näkevät asiat eri tavoin kuin aikuinen. Lasten näkökulma avaa uusia mahdollisuuksia leikeille sekä oppimiseen. (Ahonen 2017, 115–116.) Tästä hyvänä esimerkkinä on kyselymme yhdessä vastauksessa kuvailtu autoleikin monipuolistaminen seinälle tai tasojen päälle. Yleensä tätä leikkiä leikitään lattialla automatolla ja parkkitalolla. Usein lapset kuitenkin ajelevat autoilla tasojen

päällä tai seinillä. Tästä lasten ideasta tehtiinkin teipillä seiniin autotiet, mitä pitkin sai ajaa. Tason päälle rakennettiin isompi parkkitalo parkkiruutuineen ja näin tavallinen autoleikki sai aivan uuden ulottuvuuden.

Alle 3-vuotiaiden lasten kielelliset taidot ovat hyvin eritasoisia ja kuvien ja kuvakorttien käyttöä pidettiin vastauksissa tärkeänä osallisuuden lisääjänä niiden mahdollistaessa paremman kommunikaatiomahdollisuuden lapsille, jotka eivät vielä paljoa tuota puhetta. Korttien avulla pienet lapset voivat ilmaista mm. mielipiteitään ja tunteitaan paremmin. Kortteja voidaan käyttää myös esimerkiksi pukemis- ja ruokailutilanteissa havainnollistamaan, mitkä vaatteet laitetaan ulkoiluun tai kuvalla, jossa ihminen on syömässä, voidaan lasta kannustaa syömisen aloittamiseen.

Osallisuutta Norlandia päiväkotien arjessa pystyttäisiin tutkimustulosten mukaan lisäämään henkilöstön lisäkouluttamisella. Kaikilla työntekijöillä ei välttämättä ole ihan selvää kuvaa siitä, mitä kaikkea lasten osallisuus varhaiskasvatuksen arjessa voi pitää sisällään. Lapsen osallisuuden tavoitteita Järvinen ja Mikkola (2015, 14.) ovat todenneet olevan elämänhallinnan ja mielekkyyden lisääminen, itsetunnon vahvistaminen, vastuuseen kasvaminen ja syrjäytymisen ennaltaehkäisy. Myös lapsen elämän kannalta mielekkäiden ratkaisujen toteutuminen sekä yhteisöön kuin myös yhteisöllisyyteen kuulumisen tunteen lisääntyminen ovat tärkeitä osallisuuden tavoitteita.

Yhdessä vastauksessa pohdittiin varhaiskasvatuksen rakenteiden muuttamista osallisuuden lisääjänä ja tästä onkin vuosien saatossa keskusteltu paljon ihan koko maan kattavalla tasolla. Pienemmät ryhmäkoot tai vastaavasti enemmän varhaiskasvattajia ryhmässä auttaisi varmasti lisäämään osallisuuden kulttuuria varhaiskasvatukseen. Tällöin aikuisilla olisi enemmän aikaa yksittäisille lapsille eikä niin paljon aikaa menisi alle 3-vuotiaiden lasten perushoittoon, kuten vaipanvaihtoon, pukemiseen ja syöttämiseen. Tällä hetkellä valtioneuvoston asetuksen varhaiskasvatuksesta (2018) mukaan henkilöstömitoitus alle 3-vuotiaiden ryhmissä menee niin, että enintään neljää lasta kohden tulee päiväkodissa olla yksi henkilö, joka omaa varhaiskasvatuslaissa (2018) säädetyn ammatillisen kelpoisuuden eli varhaiskasvatuksen opettajan, varhaiskasvatuksen sosionomin tai varhaiskasvatuksen lastenhoitajan kelpoisuuden.

Kuva 3. Osallisuutta lisäävät keinot kyselyn pohjalta

10.3 Osallisuutta estävät tilanteet

Yksi suurimmista esteistä lasten osallisuudelle on päiväkodin tiukka päivästrukturi sekä aikansa eläneet ja juurtuneet toimintatavat. Vaikkakin nämä saavat lapset tuntemaan olonsa turvalliseksi, niin samalla rajoittavat todella paljon. Leikkien on loputtava tai ainakin laitettava tauolle ruokailuun tai nukkumaan mennessä tietyllä kellon lyömällä. Usein käy vielä niin, että leikit on järjestettävä pois, jotta tila saadaan siivottua. Leikit eivät voi siis jatkua siitä mihin ne jäivät, vaan ne on järjestettävä uudelleen.

Vuosien aikoina vakiintuneet kotileikinurkkaukset tai automatot autoleikkejä varten, joihin lapset ohjataan leikkimään leikkejään, luovat aikuisille harhan vapaasta leikistä. Tämä ei kuitenkaan lapsesta välttämättä tunnu enää leikiltä ollenkaan, koska leikki toistuu usein samanlaisena. Ajateltaessa materiaaleja ja tiloja, on aikuisilla periaatteessa kaikki valta leikin mahdollistamiseen tai sen estämiseen. Lapsille leikki on mielentila ja leikki mahdollistuu lapselle, jos aikuiset antavat tilaa lapsen leikeille ja mielikuvituksen käytölle. (Järvinen & Mikola 2015, 48.)

Ulkoilu on pysyvä osa suomalaista varhaiskasvatusta, ja säätilojen vaihtelut tuovat päiväkotien arkeen oman lisänsä. Lapsilla täytyy olla vaatteita sekä varusteita erilaisten säiden varalle, jotta päiväkodissa voidaan ulkoilla kaksi kertaa päivässä. Näissä tilanteissa päiväkotien aikuiset ja lapset saattavat tuskastua ja hermostua, jos nämä tilanteet muodostuvat odottelusta ja kaaoksesta, jossa liian iso lapsiryhmä on pukemassa yhtä aikaa. (Mikkola & Nevalainen 2009, 40.) Tällaisissa tilanteissa lasten osallisuus jää hyvin vähälle, kun aikuiset yrittävät äkkiä saada lapset ulos. Aikuiset pukevat lapsille vaatteet päälle, eikä lapselle itselleen jää aikaa harjoitella tätä taitoa. Lapsille ei välttämättä muisteta edes kertoa, millainen sää on ulkona ja näin ollen selittää miksi esimerkiksi tänään laitetaan kurahousut ja kumisaappaat.

On tärkeää kaikkien kasvattajien kesken keskustella ja miettiä, millä tavalla osallisuus saataisiin luontevaksi osaksi Norlandia päiväkotien arjessa. Mitään asiaa ei voi muuttaa, ellei siitä yhdessä päätetä ja kaikkien tulee sitoutua siihen. Muutokset tapahtuvat aina hitaasti, mutta jostain se on aina aloitettava. Arkea ei voida suunnitella liian täyteen, sillä silloin osallisuus jää väkisin vähemmälle huomiolle. Usein kuulee puhuttavan, että vasu velvoittaa järjestämään tietyt tuokiot ja hetket viikko-ohjelmaan. Näin ei kuitenkaan ole. Yhtään tuokiota ei vasun mukaan tarvitse järjestää. Lapsen ei tarvitse oppia tai suorittaa asioita, vaan yhdessä kasvattajan kanssa ihmetellen tutkia ympäröivää maailmaa. On siis kasvattajien aika muuttaa omaa käsitystään ja opetella uusia toimintatapoja työskentelyyn. Kasvattajien on opittava näkemään ne hetket oppimiseen ja kokemiseen, johon voi tarttua millä hetkellä tahansa. (Kataja 2014, 57–58.)

Tutkimuksen kohdistuessa alle 3-vuotiaiden lasten osallisuuden lisäämiseen, voidaan lasten ikääkin pitää eräänlaisena esteenä osallisuuden toteutumiselle. Esimerkiksi, jos ryhmässä on vain alle 2-vuotiaita lapsia, ei osallisuus voi näkyä arjessa ihan niin paljoa, kuin ryhmässä, jossa lapset ovat jo yli 2 vuotta tai lähempänä kolmea ikävuotta. Jos ryhmässä on lapsia, jotka eivät vielä osaa kävellä tai kaipaavat vielä kahdet päiväunet päivän aikana, vie se aika paljon henkilöstöresursseja ja saattaa vähentää muiden lasten osallisuuden mahdollisuuksia.

Myös alle 3-vuotiaiden lasten kielelliset taidot vaihtelevat paljon ja se tuo omat haasteensa ja esteensä päiväkodin arkeen ja tutkimaamme alle 3-vuotiaiden osallisuuteen ja sen lisäämisen. Vaikka lapsen kielen kehitys on hyvin nopeaa 1–2- vuoden iässä, on se tässä vielä varhaisvaiheessa ja lapsen kielellinen ymmärtäminen on parempaa, kuin itse kielen tuottaminen. Ensimmäiset lapset itsetuottamat sanat ilmenevät keskimäärän noin yhden vuoden iässä ja tutkimuksissa on tullut ilmi se, että vuoden ikäisellä lapsella sanojen ymmärtäminen on kymmenenkertaisesti parempaa, kuin sanojen tuottaminen. 16–18 kuukauden iässä lapsen kielellinen kehitys nopeutuu huomattavasti ja lähempänä toista ikävuotta lapsen puheessa kuuluu jo lauseita. (Koivula & Laakso. 2017, 91.)

11 POHDINTA

Opinnäytetyön tarkoituksena oli löytää erilaisia keinoja, millä tavoin alle 3-vuotiaiden osallisuutta saataisiin lisättyä päiväkodin arjessa. Perehdyimme aiheeseen ensin kirjallisuuden ja aikaisempien tutkimusten kautta. Teimme kirjallisen kyselyn avoimilla kysymyksillä, selvittäen osallisuutta, sen esiintyvyyttä ryhmissä sekä keinoja millä osallisuutta voisi kasvattajien mielestä lisätä. Kyselyyn vastasivat kolmen eri Norlandia päiväkodin alle 3-vuotiaiden ryhmän kasvattajat. Kyselyn lähetimme sähköpostilla päiväkotien esimiehille ja pyysimme heitä jakamaan sen omille työntekijöilleen. Koimme kyselyn hyväksi tavaksi lähestyä tätä aihetta. Kirjallisessa kyselyssä jokainen vastaaja sai vastata kysymyksiin omassa rauhassaan ja aikataulussaan. Annoimme kaksi viikkoa aikaa vastata kyselyyn ja saimmekin vastaukset meidän laatimassamme aikataulussa. Päiväkodin arki on kiireistä ja näin ollen jokainen vastaaja sai vastata siinä hetkessä, mikä oli itselle sopivin.

Kirjallisessa kyselyssä selvitimme miten vastaajat kokevat lasten osallisuuden ja ryhmien osallisuuden tällä hetkellä. Selvitimme myös, miten osallisuus näkyy arjessa ja erilaisissa toiminnoissa sekä onko osallisuus riittävää jollain osa-alueella. Kysyimme mitkä ovat keinot millä tätä osallisuutta voitaisiin lisätä ja miten osallisuus huomioidaan pedagogista toimintaa suunnitellessa. Vastaukset olivat monipuolisia ja antoivat meille hyvää aineistoa analysoitavaksi. Alun perin olimme suunnitelleet tekevämme ryhmähaastattelun, mutta vallitsevan koronatilanteen vuoksi päädyimme kyselyyn. Tämä olikin hyvä ratkaisu,

sillä syksyn aikana ulkopuolisten vierailut päiväkoteihin kiellettiin. Myös monen ihmisen aikataulun sovittaminen yhteen, olisi tuonut haasteita työn etenemisen kannalta.

Tutkimusta tehdessämme löysimme kirjallisuudesta sekä kyselymme tuloksista monia käytänteitä ja tapoja, joista luopumalla alle 3-vuotiaiden lasten arkea varhaiskasvatuksessa saataisiin paremmin osallisuutta tukevaksi. Päiväkodin tiukat rutiinit sekä aikansa eläneet toimintatavat, mm. päivittäinen ulkoilu tietyllä kellon lyömällä tai lasten leikkien keskeyttäminen sovittujen aikataulujen mukaisesti rajoittavat lasten osallisuutta. Nämä ovat tärkeitä toimintoja luomaan lapselle turvaa ja järjestystä päivään, mutta uudella ajattelutavalla sekä muutoksilla osallisuutta saataisiin lisättyä. Olemme itsekkin törmänneet näihin tilanteisiin varhaiskasvatuksessa työskennellessämme ja ihan samalla tavalla rutiinin omaisesti näitä noudattaneet.

Osallisuustietoisuutta ja omia asenteita sekä käytänteitä tarkastelemalla pysytään myös Norlandia päiväkotien arjessa lisäämään lasten osallisuutta yhä kasvavassa määrin. Correia ym. (2019) ovat tutkineet, että kasvattajat, jotka keskittyvät lapsen osallisuuteen yksilöllisesti, vaikuttavat lapsen kehitykseen positiivisesti. Tällä tavoin lasten ja aikuisten välinen vastavuoroinen suhde paranee ja osallisuus tulee näkyvämmäksi osaksi lapsen elämää.

Vaikka osallisuus tällä hetkellä olisi kasvattajien mielestä hyvällä tasolla, on aina mahdollisuus kuitenkin sen parantamiseen. Alle 3-vuotiden ryhmissä ei osallisuuden lisäämiseen tarvita taikatemppeja, vaan osallisuutta voi yksinkertaisesti lisätä esimerkiksi 1-vuotiaan arkeen sillä, että kasvattaja kysyy lapselta, haluaako tämä juoda maitonsa nokkamukista vai tavallisesta mukista. Leikkitalanteissa osallisuutta voidaan helposti lisätä kuuntelemalla ja havainnoimalla lasta, sama pätee pedagogisen toiminnan kuten muskari- ja askarteluhetkien suhteen. Näissä tilanteissa on myös tärkeä muistaa, että lapselle on annettava myös mahdollisuus kieltäytyä toiminnasta.

Jotta osallisuudessa päästäisiin Shierin (2001) tekemän osallisuuden polun ylimmälle tasolle eli tasolle, jossa aikuiset jakavat vallan ja vastuun yhdessä lasten kanssa päätöksentekoprosessissa, vaatisi se kasvattajilta ja organisatiolta melko paljon. Kyseessä ovat kuitenkin pienet, alle 3-vuotiaat lapset.

Polku on mielestämme kuitenkin hyvä ja käyttökelpoinen malli, kun mietitään osallisuutta ylipäätään omassa päiväkodissa. Polun kysymysten avulla on hyvä aika ajoin keskustella työyhteisössä, missä ollaan menossa ja mitä mikäkin tarkoittaa meidän yhteisössämme.

Kaiken kaikkiaan, jotta osallisuus saadaan toteutumaan, vaatii se koko päiväkodin asenteiden muutosta asiaa kohtaan. Kaikkien työntekijöiden on lähdettävä luomaan uutta toimintakulttuuria Norlandia päiväkodeille. Kasvattajien asenteiden muuttuminen osallisuutta mahdollistavaksi on tärkeää. Ahonen (2017) nostaa omassa teoksessaan esille sen tärkeän seikan, että osallisuutta on osattava ajatella laajemmin ja kokonaisvaltaisemmin. Lasten omat toiveet voi nostaa esille erilaisten toiveiden puiden tai viikon henkilön muodossa, mutta nämä pienet teot eivät vielä riitä osallisuuden toteutumiseen osana arjen pedagogiikkaa. Correia ja Camilo ym. (2019) tuovat esille sen, että lapsille on annettava mahdollisuus ideoidensa, valintojensa sekä mieltymyksiensä ilmaisuun. On myös tärkeää, että lapset saavat esimerkiksi mahdollisuuden valita missä, milloin ja kenen kanssa haluavat leikkiä. (Correia ym. 2021.)

Tärkeintä osallisuuden lisäämisessä tutkimuksemme pohjalta on aikuisen aktiivinen tuki, läsnäolo ja huomion kiinnittäminen myös pienimpiin mikrohetkiin, joissa pieni lapsi tuo ajatuksiaan ilmi. Lapsen osallisuus näkyy parhaiten arjen toiminnoissa sekä leikeissä, joihin aikuinen antaa tarvittavat puitteet. Tämän saman havainnon oli Virkki (2015) tehnyt omassa väitöskirjatutkimuksessaan. Hänen haastattelujensa perusteella niin lapset kuin kasvattajatkin ajattelevat, että leikit ja erilaiset pelit ovat tärkeitä ja ehkä ainoita osallisuuden muotoja tutkimuksen teko hetkellä.

Tutkimuksen hyödynnettävyys on ensisijaisesti Jyvässeudun Norlandia päiväkotien henkilökuntaa ja johtoporrasta varten. Tutkimustuloksia pystyvät hyödyntämään muidenkin päiväkotien varhaiskasvatuksen ammattilaiset, koska muissakin päiväkodeissa alle 3-vuotiaiden lasten osallisuutta voitaisiin varmasti parantaa monella tavalla.

Alle 3-vuotiaiden lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa on tutkittu hyvin vähän, joten osallisuus- teemaan sekä sen lisäämiseen liittyy varmasti monia jatkotutkimusmahdollisuuksia. Esimerkiksi alle 3-vuotiaiden osallisuutta varhaiskasvatuksessa voitaisiin tutkia syvemmin ja laajemmassa mittakaavassa. Lasten ajatuksia osallisuudesta ja siihen liittyvistä teemoista pystyttäisiin myös hyödyntämään mahdollisissa jatkotutkimuksissa. Tutkimuksiin voitaisiin haastatella myös lasten vanhempia, jotka toisivat uutta näkökulmaan pienten lasten osallisuuteen liittyen.

11.1 Opinnäytetyöprosessi

Kokonaisuudessaan opinnäytetyön tekeminen oli mielenkiintoinen prosessi. Aihe oli hyvin mietitty ja suunta oli selkeä, mutta kirjoittamisen aikana tuli monia uusia näkökulmia mukaan. Jossain vaiheessa teoriaosuuden rajaus tiettyihin käsitteisiin toi haastavuutta. Teoriaosuutta kirjoittaessa olikin tärkeää miettiä, mitkä käsitteet olivat avainasemassa ja vastasivat kyselyssä esiin nousseisiin käsitteisiin. Prosessin aikana muutamia käsitteitä jäikin pois teoriaosuudesta, kun taas muutamia tuli lisää. Opinnäytetyön tekeminen antoi meille paljon lisätietoa aiheesta ja uusia näkökulmia varhaiskasvatuksen opettajan työssä käytettäväksi.

Alkuperäinen suunnitelmamme ryhmähaastattelusta muuttui opinnäytetyöprosessin varrella kirjalliseen kyselyyn. Teimme päätöksen nopeasti syksyn aikana, sillä Keski-Suomessa ja varsinkin Jyväskylässä koronatilanne paheni kesän jälkeen melko nopeasti. Aluksi epäilimme, saisimmeko tarpeeksi analysoitavaa materiaalia kirjallisen kyselyn kautta, mutta tämä epäily osoittautui turhaksi. Onnistuimme kysymysten laatimissa, vaikka mietimme aluksi, onko niitä tarpeeksi. Mielestämme kysymysten määrä oli juuri oikea ja kysymysten sisältö oli kohdistettu opinnäytetyömme kannalta oikeisiin kysymyksiin. Vastajat olivat paneutuneet kysymyksiimme erittäin hyvin antaen monipuolisia vastauksia. Kuten olemme aiemmin todenneet, että yhtä päiväkotia lukuun ottamatta, kaikki kasvattajat olivat vastanneet itsenäisesti kyselyyn. Emme kuitenkaan kokeneet, että tämä yksi kolmen kasvattajan antama yhteisvastaus olisi ollut vähempi arvoinen muihin vastauksiin verrattuna. Vastauksia läpikäydessämme oli positiivista huomata, miten tarkkaan kasvattajat osasivat

analysoida omaa työtään ja mitä siinä voisi parantaa. Kyselystä saamamme tulokset olivat samassa linjassa teoriaosuuden kanssa.

Itse tutkimusprosessi kaikkine menetelmineen sekä erilaisine analysointitapoineen tuli tutuksi. Kiinnostus opinnäytetyön tekemiseen oli välillä heikkoa, mikä on mielestämme luonnollista näin laajassa työssä. Uusien ideoiden ja kiinnostavan aiheen myötä kiinnostus saatiin aina takaisin. Meillä oli samaan aikaan oma arki eletävänä sekä opintoihin liittyvät harjoittelut ja viimeiset kurssit olivat läsnä koko prosessin ajan. Olemme kuitenkin tyytyväisiä lopputulokseen ja ylipäätään, että saimme opinnäytetyömme valmiiksi suunnitellussa aikataulussa.

Osallisuus teemana tulee jatkumaan molempien opinnäytetyön tekijöiden työkuvioissa varhaiskasvatuksen parissa. Lasten osallisuuden lisääminen on, ja tulee olemaan työmme kulmakiviä ja haluamme viedä osallisuusajattelua eteenpäin. Toinen meistä aloittaa kevään aikana työskentelemisen varhaiskasvatuksenopettajana alle 3-vuotiaiden lasten ryhmässä. Silloin on mahdollisuus toteuttaa käytännössä opinnäytetyössä esille nousseita keinoja osallisuuden lisäämiseksi. Myös toinen meistä tulee työskentelemään varhaiskasvatuksessa eri ikäisten lasten parissa ja näin ollen opinnäytetyön tuloksista tulee olemaan hyötyä niin arjen toiminnoissa kuin pedagogista toimintaakin suunniteltaessa ja toteutettaessa. Osallisuuden toteutuminen on tietenkin tärkeää kaikissa sosiaalialan töissä ja näitä keinoja soveltamalla käyttöä on varmasti muuallakin kuin vain varhaiskasvatuksen kentällä.

11.2 Luotettavuus ja eettisyys

Opinnäytetyötä tehtäessä oli tärkeää sisäistää, mitä tutkimusetiikalla tarkoitetaan. Se tarkoittaa sitä, että kaikki tutkimuksessa mukana olevat henkilöt toimivat niillä säännöillä, mitkä on luotu tutkimuksen alussa. Tutkimusta tehdessä tulee muistaa hyvät toimintatavat, joita ovat rehellisyys, yleinen huolellisuus sekä tarkkuus niin tulosten tallentamisessa, esittämisessä kuin arvioinnissakin. Tiedon hankinnan kannalta on tärkeää muistaa käyttää eettisesti kestäviä menetelmiä. Tuloksia julkaistaessa tulee muistaa toteuttaa avoimuutta. (Mäkinen 2006, 18–25.) Edellä mainitut tutkimusetiikan kulmakivet olivat pohjana opinnäytetyömme erivaiheissa ilmeneviin tutkimuseettisiin kysymyksiin.

Opinnäytetyölle haimme tutkimusluvut Norlandian Jyvässeudulla toimivien päiväkotien esimieheltä eli aluepäälliköltä. Aluepäällikön antaman hyväksynnän jälkeen aloitimme opinnäytetyömme työstämisen ja lähetimme kyselyn päiväkotien henkilökunnalle. Kyselyjen mukaan laitoimme saatekirjeen, jossa kerroimme tutkimuksemme tarkoituksen. Kyselyn muodostimme niin, että vastauksissa ei tullut ilmi kenenkään henkilötietoja tai muita taustatietoja.

Luotettavuustarkastelua suoritimme koko tutkimusprosessimme ajan, jotta työ edustaisi korkeakoulutasoista ja tieteellistä opinnäytetyötä. Mittarit, joilla luotettavuutta mitattiin, olivat reliabiliteetti sekä validiteetti. Reliabiliteetti kuvaa tutkimustulosten pysyvyyttä ja validiteetilla kuvataan oikeiden asioiden tutkimista. (Kananen 2017, 81.) Pysyvyyden kannalta uusintatutkimus antaisi melko varmasti saman suuntaiset vastaukset kuin tässäkin tutkimuksessa.

Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelussa käytimme kvalitatiiviselle tutkimukselle oleellisia luotettavuuskriteereitä, jotka ovat luotettavuus/totuudellisuus (credibility), siirrettävyys (transferability), riippuvuus (dependability), vahvistettavuus (confirmability) ja saturaatio. Luotettavuuskriteerien pohjalta pidimme huolen siitä, että esittämämme tulokset vastaavat todellisuutta. Huolehdimme myös siitä, että aineiston pohjalta opinnäytetyömme lukijat tulevat kanssamme samaan lopputulokseen. Luotettavuuden tarkastelussa oli myös tärkeää, että olemme johtaneet tutkimustulokset oikein kerätystä aineistosta. Opinnäytetyömme on koottu niin, että emme pyri yleistämään asioita, vaan pyrimme ymmärtämään ilmiötä. (Kananen 2015, 352–355.) Saavutimme saturaation eli kylläntymisen opinnäytetyössämme. Saimme vastauksen tutkimusongelmaamme ja koimme, että olimme keränneet tarpeeksi materiaalia, koska uudet tapaukset eivät olisi tuoneet tutkimamme asiaan uusia näkökulmia. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka s.a.)

Kyselyä tehdessämme halusimme tehdä tutkimuksesta sellaisen, jossa ei vastauksia pystytä yksilöimään tiettyyn ihmiseen eikä tiettyyn päiväkotiin ja jokaisella oli vapaus päättää, haluaako tutkimukseen osallistua. Kyselyssä emme kysyneet vastaajan ikää, sukupuolta tai muita demografisia tekijöitä, sillä koimme, että näillä vastauksilla ei ole mitään merkitystä kyselymme tulosten kannalta. Luotettavuuteen sekä eettisyyteen ratkaisumme olla kyselemättä

vastaajien taustatietoja koemme vaikuttavan positiivisesti, koska kaikki vastaukset ovat nimettömiä eikä niitä voida millään tavalla yhdistää tiettyyn henkilöön tai henkilön mielipiteisiin. Aineiston hävitimme ja tuhosimme huolellisesti tutkimuksen päätyttyä.

LÄHTEET

Ahonen, L. 2017. Vasun käyttöopas. Jyväskylä: PS-kustannus.

Correia, N., Aguiar, C. & Amaro, F. 2021. Children's participation in early childhood education: A theoretical overview. Contemporary Issues in early childhood. Verkkolehti. Saatavissa: www.kaakkuri.finna.fi [viitattu 24.2.2021]

Correia, N., Carvalho, H., Fialho, M. & Aguiar, C. 2019. Teachers' practices mediate the association between teachers' ideas and children's perceived participation in early childhood education. Elsevier. Saatavissa: <https://repositorio.iscte-iul.pt/bitstream/10071/20341/1/Teacher%27s%20practices.pdf?fbclid=IwAR3GP0gvSlnT0sNUQdIY8Wftr2Qs479VJ4XdmUx6Y9sa7f425nOZujrwBak> [viitattu 1.9.2020].

Eskel, P. & Marttila, M. 2013. Osallisuuden kokemus osana yhteisöllisyyttä. Teoksessa Marjanen, P, Marttila, M. & Varsa, M. (toim.) Pienten piirissä, Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS-kustannus, 75–94.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. painos. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.

Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen J. 2020. Osallisuuden Pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. E-kirja. Suomen varhaiskasvatus ry.

Heikka, J., Kettukangas, T, Fonsén, E. & Vlasov, J. 2018. Lasten osallisuus ja varhaiskasvatuksen pedagoginen suunnittelu. Teoksessa Kangas, J., Vlasov, J., Fonsén, E. & Hiekka, J. (toim.) Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa 2 – Suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen. Helsinki: Kopio Niini Oy, 35–43.

Helenius, A. & Lummelahti, L. 2018. Varhaiskasvatus perusteita. Helsinki: BoD – Books on Demand.

Helin, E., Kola-Torvinen, P. & Tarkka, K. 2018. Osallisuus ja osallistuminen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Teoksessa Kangas, J., Vlasov, J., Fonsén, E. & Hiekka, J. (toim.) Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa 2 – Suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen. Helsinki: Kopio Niini Oy, 17–19.

Holmström, A. & Kittelä, M. 2017. Lasten osallisuutta edistämässä. Varhaiskasvatuksen yksiköille, tiimeille ja työntekijöille. PDF-tiedosto. Saatavissa: https://peda.net/forssa/varhaiskasvatus/lumoudu-lapsesta/loeo:file/download/785b64c5b36b5b8c7cff80108ee249a688634d68/Lumoudu%20lapsesta_Opas_lapsen-osallisuutta-edistamassa.pdf [viitattu 3.12.2020].

Järvinen, K. & Mikkola, P. 2015. Oletko sä meidän kaa? Näkökulmia osallisuuden ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa. Pedatieto Oy.

Järvinen, M., Laine, A. & Hellman-Suominen, K. 2011. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Suomen Yliopistopaino Oy.

Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Suomen yliopistopaino Oy - Juvenes Print.

Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Suomen yliopistopaino Oy - Juvenes Print.

Kangas, J., Vlasov, J., Fonsén, E. & Heikka, J. (toim.). 2018. Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa 2 – Suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen. Helsinki: Kopio Niini Oy.

Kataja, E. 2014. Yhteinen osallisuus varhaiskasvatuksen pedagogiikassa. Teoksessa Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.). Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Kopio Niini Oy, 56–78.

Kataja, E. 2018. Onko kaikilla vauvoilla keltaiset haalarit? – arjen tarinoita osallisuuden toimintakulttuurissa. Teoksessa Kangas, J., Vlasov, J., Fonsén, E. & Heikka, J. (toim.). Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2 – Suunnittelu, toteutus ja kehittäminen. Helsinki: Kopio Niini Oy, 46–52.

Kettukangas, T. & Härkönen, U. 2014. Lapsen osallisuus perustoiminnoissa. Teoksessa Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.). Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Kopio Niini Oy, 96–114.

Kinnunen, S. 2015. Kato papukaija! Spontaanit piirustushetket lapsen ja tutkijan kohtaamisen ja tiedonrakentamisen tilana. Teoksessa Mustola, M., Mykkänen, J., Böök, M. & Kärjä, A. (toim.) Visuaaliset menetelmät lapsuuden- ja nuorisotutkimuksessa. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/visuaaliset_menetelmat_verkko.pdf [viitattu 14.10.2020].

Kinos, J. 2001. Lapsilähtöinen varhaiskasvatus. Teoksessa Hujala, E. (toim.) Puheenvuoroja lapsista ja varhaiskasvatuksesta. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.

Koivula, M. & Laakso, M-L. 2017. Lapsen varhainen kehitys kommunikaation, vuorovaikutussuhteiden ja leikin näkökulmasta. Teoksessa Koivula, M., Siippanen A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. E-kirja. Tampere: Vastapaino, 86, 91, 115-119, 121-123. Saatavissa: www.kaakkuri.finna.fi [viitattu 6.12.2020]

Koivula, M., Siippanen, A. & Eerola-Pennanen. 2018. Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tallinna: Raamatutrükikoda OÜ.

Koivunen, P-L. & Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kyllönen, T. & Sutinen, H. 2019. Aikuinen lapset tahdon tulkkina – alle 3-vuotiaan lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa. Kaakkois-Suomen Ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. PDF-tiedosto. Saatavissa: <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/227602/Kyll%c3%b6nen%20Taru%2c%20Sutinen%20Heta.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [viitattu 2.12.2020].

Leinonen, J. 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.). Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Kopio Niini Oy, 16–25, 28–29.

Leskisenoja, E. 2019. Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. To-teuta käytännössä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Mikkola, P. & Nevalainen, K. 2009. Lapsella hyvä päivä tänään - näkökulmia 2010- luvun varhaiskasvatukseen. Pedatieto.

Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Gummerrus Kirjapaino Oy.

Määttä, S., Koivula M., Huttunen, K., Paananen M., Närhi V., Savolainen H. & Laakso, M-L. 2017. Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/56487/lasten_sosioemotionaalisten_taitojen_tukeminen_varhaiskasvatuksessa.pdf?sequence=3&isAllowed=y [viitattu 1.7.2020].

Norlandia Päiväkodit. 2020. Tietoa meistä. WWW-dokumentti. Saatavilla: <http://norlandiapaivakodit.fi/Koti> [viitattu 9.7.2020].

Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen P., Pulkkinen L. & Ruoppila, I. 2014. Ihmisen psykologinen kehitys. PS-kustannus.

Opetushallitus. 2020. Varhaiskasvatus. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulu-tus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatus> [viitattu 22.6.2020].

Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf [viitattu 23.6.2020].

Opetushallitus. 2020. Osallisuus varhaiskasvatuksessa-videosarja. Saata-vissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/osallisuus-varhaiskasvatuk-essa-videosarja> [viitattu 22.6.2020].

Ronkainen, S., Pehkonen, L., Lindblom-Ylänne, S. & Paavilainen, E. 2014. Tutkimuksen voimasanat. 1.–3. painos. Sanomapro Oy.

Roos, P. 2016. Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiar-jessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.

Roos, P. 2017. Osallisuuden polulla. Teoksessa: Lastentarhanopettajaliitto. Nyt on pedagogiikan aika! PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.vol.fi/uploads/2018/10/31eded03-pedagogiikanaikajulkaisu-6.pdf> [viitattu 30.6.2020].

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. WWW-dokumentti. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/> [viitattu 27.1.2021].

Salmikangas, T. 2017. Osallisuus alle 3-vuotiaiden varhaiskasvatuksessa. Kirjallisuuskatsaus suomalaisiin opinnäytetöihin ja tutkimukseen lapsen osallisuudesta. Laurea Ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/137338/Salmikangas_Tiia.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 2.12.2020].

Theobald, M., Danby, S. & Ailwood, J. Child Participation in the early years: Challenges for Education. Australasian Journal of Early Childhood. Sage Journals. PDF-dokumentti. Saatavissa: www.kaakkuri.finna.fi [viitattu 2.2.2021].

THL. 2019. Lastensuojelun käsikirja. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus> [viitattu 26.10.2020].

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5., uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Turja, L. 2010. Lapset osallisina – kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. Teoksessa: Turja, L. & Fonsén, E. (toim.) Suuntana laadukas varhaiskasvatus Professori Eeva Hujalan matkassa. Tampere: Juvenes Print, 30–48.

Turja, L. 2016. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: Hujala, E. & Turja, L. Varhaiskasvatuksen käsikirja. 3., päivitetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 41–54.

Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta 753/2018

Varhaiskasvatuslaki 540/2018

Varhaista Aikaa – Varhaiskasvatuksen aikaa. 2018. Omaehtoinen ja ohjattu leikki varhaiskasvatuksessa. Blogi. Saatavissa: <http://varhaista-aikaa.blogspot.com/2018/06/omaehtoinen-ja-ohjattu-leikki.html> [viitattu 26.10.2020].

Vilkka, H. 2015. Tutki ja kehitä. 4., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Virkki, P. 2015. Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1735-5/urn_isbn_978-952-61-1735-5.pdf [viitattu 31.8.2020].

YK:n yleissopimus Lapsen Oikeuksista. 1989. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf [viitattu 26.10.2020].

Kyselytiedote

Hei!

Olemme kaksi kolmannen vuoden sosionomiopiskelijaa Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä yhteistyössä Jyväskylän Norlandia päiväkotien kanssa aiheesta ”Pieniä ihmisiä, isoja ideoita, alle 3-vuotiaiden lasten osallisuuden lisääminen varhaiskasvatuksessa”. Tutkimuksemme tavoitteena on löytää keinoja siihen, millä tavoin alle 3-vuotiaiden osallisuutta saataisiin lisättyä arjen toiminnoissa. Teemme tutkimuksen kyselyllä, johon toivoisimme teiltä vastauksia. Kyselyn aineistoa hyödynnämme omassa työssämme. Vastaukset annetaan nimettöminä ja käsitellään luottamuksellisesti.

Kiitos jo etukäteen yhteistyöstä. Mikäli jotain kysymyksiä tulee mieleen vastaamme mielellämme!

Yhteistyöterveisin,

Anu Lång p.0405352784, oanla091@edu.xamk.fi

Maria Ojanperä p.0505119498, omaoj011@edu.xamk.fi

Kaakkois-Suomen Ammattikorkeakoulu XAMK

Alle 3-vuotiaan osallisuus varhaiskasvatuksen arjessa

1. Mitä lasten osallisuus mielestäsi on?
2. Miten koet alle 3-vuotiaan osallisuuden tällä hetkellä ryhmässäsi?
3. Miten osallisuus näkyy ryhmässäsi arjen toiminnoissa (ruokailu, wc-käynnit, päiväunet, pukeminen...) Entä ohjatuissa toiminnoissa?
4. Onko jotain toimintoja missä osallisuus on mielestäsi riittävällä tasolla?
5. Millä tavoilla osallisuutta voisi mielestäsi lisätä alle 3-vuotiailla?
6. Otatko lapsen osallisuuden huomioon pedagogista toimintaa suunniteltaessa? Millä tavoin?